

MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ZOOTEKNİ ANABİLİM DALI

KİLİS İLİNDE KEÇİ YETİŞTİRİCİLİĞİNİN MEVCUT DURUMU

SEDAT BEHREM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Antakya/HATAY

EYLÜL-2011

MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KİLİS İLİNDE KEÇİ YETİŞTİRİCİLİĞİNİN MEVCUT DURUMU

SEDAT BEHREM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ZOOTEKNİ ANABİLİM DALI

Prof. Dr. Mahmut KESKİN danışmanlığında hazırlanan bu tez 06/09/2011 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mahmut KESKİN
Başkan

Prof. Dr. Nazan KOLUMAN
Üye

Yrd. Doç. Dr. Sabri GÜL
Üye

Bu tez Enstitümüz Zootečni Anabilim Dalı'nda hazırlanmıştır.

Kod No:

Prof. Dr. Hüseyin GÖZÜBENLİ
Enstitü Müdürü
İmza ve mühür

Bu çalışma Mustafa Kemal Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonunca desteklenmiştir.

Proje No: 1004 Y 0108

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
ÇİZELGELER DİZİNİ.....	III
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	IV
1. GİRİŞ.....	1
2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR.....	4
2.1. Kilis Keçisi.....	4
2.2. Kıl Keçi.....	7
2.3. Şam Keçisi.....	9
3. MATERYAL VE METOD.....	11
3.1. Materyal.....	11
3.1.1. Çalışma Sahası.....	11
3.1.2. Bitki Örtüsü.....	12
3.2. METOD.....	12
3.2.1. İstatistikî Değerlendirme.....	13
4. ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA.....	14
4.1. Eğitim Durumu ve Aile Fert Sayısı.....	14
4.2. Geçim Kaynağı.....	15
4.3. Hayvan Tür ve Sayıları.....	16
4.4. Barınak Tipi.....	17
4.5. Bakım ve Besleme.....	19
4.6. Kayıt Tutma.....	23
4.7. Teke Katımı.....	24
4.8. Oğlakların Bakım Beslemesi ve Sütten Kesim.....	26
4.9. Laktasyon Süresi ve Laktasyon Süt Verimi.....	28
4.10. Kuruya Çıkarma.....	30
4.11. Sütün Değerlendirilmesi ve Pazarlama.....	31
4.12. Sağlık Koruma.....	31
4.13. Göçer Yetiştiricilik.....	33
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	35
KAYNAKLAR.....	38
TEŞEKKÜR.....	41
ÖZGEÇMİŞ.....	42
EKLER.....	43
EK 1. Keçi Yetiştiriciliği Anket Formu.....	43

ÖZET**KİLİS İLİNDE KEÇİ YETİŞTİRİCİLİĞİNİN MEVCUT DURUMU**

Halk Elinde Ülkesel Hayvan Islahı Projesi'nin alt projelerinden biri olan “ Kilis Keçisinin Halk Elinde Islahı” projesinin başlangıcında Kilis ilindeki keçi yetiştiriciliğinin mevcut durumunu belirlemek için yapılmış olan bu anket çalışması, Kilis İli Damızlık Koyun ve Keçi Yetiştiricileri Birliği'ne üye olan yetiştiricilerle yapılmıştır. Çalışma sonunda, Damızlık Koyun Keçi Yetiştiricileri Birliği'ne kayıtlı 142 yetiştiricilerin % 54.2'sinin ilköğretim mezunu, % 20.4'ünün ortaokul mezunu, % 12'sinin ise lise mezunu oldukları saptanmıştır. Ankete katılan yetiştiricilerinin % 45.1'i hayvansal üretim ve bitkisel üretimi bir arada yaparken % 53.5'i sadece hayvancılıktan geçimlerini sağladıklarını beyan etmişlerdir. Sürü sahipleri hayvanlarını, genellikle yazları açık, kışları kapalı ağıllarda barındırmaktadırlar. Yetiştiricilerin % 59.9'u keçilere kesif yem verirken, % 39.4'ü kesif yem vermediklerini söylemişlerdir. Kesif yem verenlerin % 18.8'i yemi kendisi hazırlamakta % 81.2'si hazır yem kullanmaktadırlar. Bu yetiştiricilerin % 95.1'i çiftleştirme döneminden önce sürüden tekelerini ayırırken, % 4.9'u ise tekelerini yıl boyunca sürü içerisinde bulundurmaktadırlar. İşletmelerin % 56.3'ünde teke katımını Ağustos ayında yaparken, % 33.8'inde ise Eylül ayında yapmaktadırlar. Yetiştiricilerin %72.3'ü oğlaklarını 90 günlük yaşta sütten kesmektedirler. Ankete katılan yetiştiricilerden alınan bilgilere göre, keçilerde laktasyon süresi ortalama 239.8 ± 3.24 gün, süt verimi ise 390.6 ± 27.12 kg'dır. Sürü sahiplerinin tamamı keçilerini elle sağmaktadırlar. Yetiştiricilerin ise % 78.9'u ürettikleri sütü çiğ olarak satmaktadırlar. Keçi yetiştiricilerinin % 54.2'si Haziran ayı başından itibaren Çukurova Bölgesi'ne göç etmektedirler.

2011, 49 sayfa

Anahtar Kelimeler: Kilis Keçisi

ABSTRACT**CURRENT SITUATION OF GOAT BREEDING IN KİLİS PROVINCE**

“Kilis goat breeding in farm condition” as a part of “National Animal Breeding in Farm Condition” project is performed in Kilis. This questionnaire study aimed to determine the current status of goat husbandry in Kilis at the beginning of project, was carried out with goat keepers who were members of Kilis Sheep and Goat Breeders Association. At the end of study, it is reported that the breeders are graduated in the ratios with 54.2 % of elementary school, 20.4 % of secondary school, 12 % of high school. Although 45.1 % of the breeders occupied with animal and plant production together, 53.1 % of them occupied with only animal production. The animals were housed in open-air system during summer and in pen system during winter period. 59.9 % of breeders give concentrate feeds to their animals and the others don't give them. 18.8 % of the breeders that give concentrate to the animals prepare the diets themselves, the other buy from market. While 95.1 % of goat keeper manages the male and female separately before mating season, the others keep them together. The mating is performed on August as a ratio of 56.3 % on September as a ratio of 33.8 % in all goat farms. 72.3 % of goat keepers was performed weaning at 90 days age. According to the obtained information from breeders, lactation length is 239.8 ± 3.24 days, lactation milk yield is 390.6 ± 27.12 kg. Hand-milking is used in all flock. 78.9 % of goat keepers sell the milk as raw milk. 54.2 % of the goat keepers immigrate to Çukurova regions starting from June.

2011, 49 pages

Key Words: Kilis Goat

ÇİZELGELER DİZİNİ

	Sayfa
Çizelge. 4.1.	Aile fert sayısı..... 15
Çizelge. 4.2.	Yetiştiricilerin hayvan türü tercihi..... 16
Çizelge. 4.3.	Hayvan tür ve sayıları..... 17
Çizelge. 4.4.	Barınak tipi..... 18
Çizelge. 4.5.	Bakım ve besleme..... 19
Çizelge. 4.6.	Keçilere verilen yem hammaddeleri..... 21
Çizelge. 4.7.	Kullanılan kaba yemin cinsi..... 21
Çizelge. 4.8.	Kullanılan mera cinsi..... 22
Çizelge. 4.9.	Yetiştirilen yem bitkileri..... 23
Çizelge. 4.10.	Farklı işletmelerde çiftleştirme döneminde tekenin sürüden ayrılma süresi..... 24
Çizelge. 4.11.	Teke katım dönemi..... 25
Çizelge. 4.12.	Oğlaklarda emiştirme süresi (gün)..... 26
Çizelge. 4.13.	Laktasyon Süresi (gün)..... 28
Çizelge. 4.14.	Kuruya çıkarma süresi (gün) 30
Çizelge. 4.15.	Üretilen sütün değerlendirilme şekli..... 31
Çizelge. 4.16.	Uygulanan sağlık koruma programı..... 32
Çizelge. 4.17.	Keçilere yapılan aşılar..... 32
Çizelge. 4.18.	Ürün Pazarlama..... 33

ŞEKİLLER DİZİNİ

	Sayfa
Şekil 3.1. Kilis il haritası.....	11
Şekil 4.1. Eğitim durumu.....	14
Şekil 4.2. Geçim kaynağı.....	16
Şekil 4.3. Hayvan türü tercihleri.....	17
Şekil 4.4. Yarı açık barınak tipi (a).....	18
Şekil 4.5. Yarı açık barınak tipi (b).....	18
Şekil 4.6. Orman kenarı merada otlama.....	19
Şekil 4.7. Merada otlama.....	20
Şekil 4.8. Bakım ve Besleme.....	20
Şekil 4.9. Kullanılan kaba yemin cinsi.....	22
Şekil 4.10. Teke katım dönemleri.....	25
Şekil 4.11. Oğlak emiştirme.....	27
Şekil 4.12. Keçilerde süt kontrolü.....	29
Şekil 4.13. Keçilerde elle sağım.....	29

1. GİRİŞ

İlk evcilleştirilen hayvan türlerinden olan keçi insan hayatında önemli bir yere sahiptir. Keçi yetiştiriciliği, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, insanların geleneksel ve alternatifsiz bir geçim kaynağıdır. Keçi yetiştiriciliğinin çağdaş teknolojiler kullanılarak yüksek verimli ırklarla yapıldığı ülkelerde, genetik yapının iyileştirilmesine yönelik çalışmalar yıllar öncesinden başlatılmış ve uygulamaya aktarılmıştır. Bunun sonucunda, günümüzde bu ülkelerde keçiden elde edilen özellikle süt ve döl verimi ile ilgili değerler diğer ülkelere önemli farklılıklar gösterir hale gelmiştir. Süt keçiciliği gelişmiş ülkelerdeki bir taraftan ıslah çalışmaları devam ederken diğer taraftan bu ırkların yayılmasına yönelik çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Keçi sütünün özel ve kaliteli keçi peynirlerine dönüştürüldüğü Akdeniz ülkelerinde, ekonomik öneminin daha da artacağı değişik araştırmacılar tarafından bildirilmektedir (Metin ve ark., 1998). Nitekim başta Fransa olmak üzere İspanya, İtalya, Portekiz ve Yunanistan gibi iklim koşulları bakımından Türkiye'ye benzeyen Akdeniz ülkelerinde, süt keçisi yetiştiriciliği son derece gelişmiş, ekonomik ve teknolojik açıdan önemi yadsınamayacak bir duruma gelmiştir (Kılıç ve ark., 1998).

Dünyada son dönemlerde keçi sayısında artış gözlenirken ülkemizde tersi durum söz konusudur. Şöyle ki, 1970 yılı itibariyle 19,48 milyon baş, 1985 yılında yaklaşık olarak 13,33 milyon baş olan Türkiye keçi varlığı 2010 yılı sonunda 5.1 milyon başa düşmüştür (Anonim, 2010). Keçi yetiştiriciliğinin özellikle dağlık ve orman içi köylerde ekstansif sistem ile yapılıyor olması, orman tahribatında haksız yere keçinin baş suçlu olarak görülmesi ve terör ortamı köyden kente göçleri artırmış ve dolayısıyla yetiştiricilerin hayvanlarını satmalarına ve üretimden çekilmelerine neden olmuştur. Bunlara ilave olarak sığırcılığa uygulanan teşvikler ve tarım toplumundan sanayi toplumuna dönüşme amaçlı politikaların da etkisi ile Türkiye keçi sayısı önemli düzeyde azalmıştır. Bu durum keçi ürünlerine de yansımıştır. Dünyadaki toplam süt üretiminin yaklaşık yüzde 2'sini keçi sütü oluşturmaktadır. Dünyada 12 milyon ton civarında keçi sütü üretildiğini belirten Ambalajlı Süt ve Süt Ürünleri Sanayicileri Derneği (ASÜD) yetkilileri, dünyada en çok keçi sütü üretiminin, 4 milyon tonla Hindistan'da gerçekleştiğini kaydetmektedirler. Bu ülkeyi 2 milyon tonla Bangladeş, 1,5 milyon tonla Sudan, 700.000 tonla Pakistan, 600.000 tonla Fransa, 500.000 tonla Yunanistan ve İspanya, 400.000 tonla İran ve Somali takip etmektedir. Türkiye ise keçi

sütü üretiminde on üçüncü sırada yer almaktadır. Ancak hayvan sayısına göre mukayese edildiğinde daha yukarılarda yer almamız gerektiği de bilinen bir gerçektir. Örneğin Fransa 1,25 milyon keçiden yaklaşık olarak 600 bin ton süt üretirken Türkiye’de 5,1 milyon baş keçiden 210 bin ton süt üretilmektedir. 1967 yılında Tarım Bakanlığı tarafından yapılan projeksiyon çalışmasında keçi sayısının azaltılması ama ırkın ıslahına dayalı olarak verimin artırılması öngörülmüş olsa da Türkiye’de keçi sayısı azalırken maalesef süt üretimi de azalmıştır. 1990’lı yıllarda sağılan 6 milyon baş keçiden yaklaşık 350.000 ton süt üretilirken bugün yaklaşık 2 milyon sağılan keçiden 210.000 ton süt elde edilmektedir (Anonim, 2011). Türkiye İstatistik Kurumunun 2009 yılı verilerine göre farklı tür hayvanlardan toplam 12,5 milyon ton süt üretimi yapılmıştır. Bu miktarın % 92.35’ini inek sütü, % 5.85’ini koyun sütü, % 1.53’ünü keçi sütü, % 0,26’sını manda sütü oluşturmaktadır. Türkiye’de çok önemli miktarda keçi sütü üretim açığı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Gerek ülke içi ihtiyacı karşılamak gerekse Avrupa Birliği ülkelerindeki keçi sütü açığını ve Ortadoğu ülkelerine coğrafi ve kültürel yakınlığımızı dikkate aldığımızda keçi sütü üretimini artırmaya yönelik politikalar geliştirilmesinin ülke ekonomisi açısından önemi mutlakdır.

Keçi yetiştiriciliği ülkemizde yoğun olarak Güneydoğu bölgesi, Akdeniz bölgesi ve Ege bölgesinde yapılmaktadır. Yoğunluğun bu bölgelerde olmasının temel sebeplerinin başında çiftçi ailelerinin, ekonomik ve sosyal yapısı, geleneksel hayvan türü yetiştirme tercihi ve bölgenin coğrafi durumu gelmektedir. Ülke genelinde yetiştiriciliği yapılan en yaygın ırk Kıl keçi olmakla birlikte, Doğu Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde Kilis keçisi ve az sayıda Damaskus (Şam) keçisi yetiştiriciliği de yapılmaktadır. Kilis keçisi verim özellikleri yönünden Kıl keçisine oranla daha iyi performans sergilemektedir. Kilis keçisi, Kilis, Gaziantep, Hatay, Adana, Adıyaman ve Mersin illerinde yoğun olarak yetiştirilmektedir (Özcan, 1989; Kaymakçı ve Aşkın, 1997).

Bu çalışmanın yapıldığı Kilis ili, Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde, Hatay-Kahramanmaraş oluğu ile Fırat Nehri arasında uzanan Gaziantep Platosu’nun güneybatı kısmında, Türkiye-Suriye sınırı boyunca yer almakta olup, bu konumuyla Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi arasındaki geçiş kuşağı üzerinde bulunmaktadır. Kilis ilinin toplam nüfusu adrese dayalı nüfus kayıt sistemi veri tabanına göre 2009 yılında 122.104 kişidir. Kilis ili nüfusunun % 69,04’ü (84.299) şehirde, % 30,96’sı (37.805)

köylerde yaşamaktadır. Kilis ilinin yüzölçümü Harita Genel Komutanlığı'na ait 1/1.000.000 ölçekli Mülki İdari Bölümleri Haritası vektör verisinden hesaplanarak elde edilen değere göre 1.521 km² olup, km²'ye il genelinde yaklaşık 85 kişi düşmektedir. Kilis ilindeki son düzenlemeler sonrasında toplam ilçe sayısı 3 olmuştur. Ayrıca Kilis ili ve ilçelerine bağlı 1 belediye ve 136 köy mevcuttur (Anonim, 2010). Kilis ilinde Tarım İl Müdürlüğü tarafından hazırlanan bilgilendirme dosyasına göre, 4730 baş sığır, 60000 baş keçi ve 62000 baş koyun mevcuttur (Anonim, 2004). Kilis ili, coğrafi yapısı itibariyle keçi yetiştiriciliğine uygun bir ildir. İl'de Kilis keçisi, Kıl keçisi ve Şam keçisi yetiştiriciliği yapılmaktadır.

T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından Türkiye genelinde başlatılan "Halk Elinde Ülkesel Küçükbaş Hayvan Islahı" projesinin alt projesi olan "Halk Elinde Kilis Keçisi Islahı" isimli proje 2009 yılında Kilis ilinde başlatılmıştır. Proje, T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zootekni Bölümü ve Kilis Damızlık Koyun ve Keçi Yetiştiricileri Birliği tarafından yürütülmektedir. İlgili proje başlangıcında bölgede keçi yetiştiriciliğinin mevcut durumunu belirlemek ve ileriki dönemlerde elde edilen kazanımların hesaplanmasında kullanmak amacı ile yapılmıştır.

2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

2.1. Kilis Keçisi

Kilis keçisinin anatomik ve morfolojik olarak tanımlanmasında değişik bildirişler yapılmıştır. Şengonca (1974)'nin bildirdiğine göre Kilis keçileri genellikle siyah renkli ve yapal kulaklıdır. Bunlar ortalama 28 cm. kulak uzunluğuna sahip olmakla beraber bazı fertlerde kulak uzunluğu 38-39 cm.ye ulaşmaktadır. Dişi ve erkekleri çoğunlukla boynuzludur. Yalçın (1986)'nin bildirişine göre Türkiye'nin Doğu Akdeniz ile Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yetiştiriciliği yapılan Kilis keçilerinde renk sarıdan kahverengine kadar değişmekte ve lokal beyaz lekeler de sıkça rastlanabilmektedir. Orta büyüklükte vücut yapısına sahip olan Kilis keçilerinde ortalama sağrı yüksekliği 65-70 cm. ve vücut ağırlığı 40-50 kg.dır. Keskin (1995), Hatay bölgesinde yetiştirilen Kilis keçilerinde % 61.9 oranında siyah renkli, %1.2 oranında kahve renkli, % 19 oranında kahve-alaca renkli, % 11.9 oranında beyaz alaca renkli ve % 6 oranında kır renkli olduğunu bildirmiştir. Yarkın ve Sönmez (1961), Gaziantep'te bulunan Kilis keçilerinde döl verimini 1:1.2 olarak saptamıştır. Bu ırkta ikiz ve üçüz doğumlara sıkça rastlandığı da aynı araştırmacılar tarafından bildirilmiştir. Kutlu (1990) tarafından yapılmış olan çalışmada Kilis keçilerinin Kıl keçilerinden daha yüksek canlı ağırlığa sahip olduğu ve keçi başına ortalama 500-600 g kıl verdiği saptamıştır. Keskin (2000), Hatay bölgesinde Kilis keçilerinde gelişmenin 3 yaşından sonra da devam ettiğini, cidago yüksekliğinin 71-73 cm., gebelik oranının %98.80, oğlak veriminin % 104.82, laktasyon süresinin 247.8 gün, laktasyon süt veriminin ise 348-395 l arasında değiştiğini bildirmiştir.

Kilis keçileri, orta iri ve uzun vücut yapılı olup, kıl keçiden daha etlidir. Genellikle siyah renklidir. Fakat gri-kahverengi, koyu kestane kır ve ger renkte olanlarda vardır. Baş ve kulaklar tamamen siyah kıllarla örtülüdür. Baş profili düz olup koçbaşlılara da rastlanır. Çene altında bir çift küpeye rastlanır. Kilis keçileri çoğunlukla boynuzludur. Ancak boynuzsuz hayvanlar her iki cinsiyette de bulunabilmektedir. Cidago yüksekliği 65-75 cm, canlı ağırlık ergin tekelerde 60-80 kg, ergin dişilerde 35-50 kg'dır. Kilis keçileri yerli keçi ırklarımız içerisinde sütçü bir ırk olarak kabul edilmektedir. Bu ırkımız Kıl keçiler gibi tamamen ekstansif şartlarda yetiştirilmektedir. Döl verimi oldukça yüksek olup 100 anadan 120-160 oğlak elde edilebilmektedir.

Laktasyon süreleri 210–260 gün, süt verimleri 200–300 kg arasındadır. (Özcan, 1989; Kaymakçı ve Aşkın, 1997).

Eker ve ark. (1978), Kilis keçilerinin vücut özelliklerini inceledikleri çalışmada doğumda, cidago yüksekliği, vücut uzunluğu ve göğüs genişliğini tekiz doğan dişi oğlaklarda, sırasıyla 31.20 cm, 27.90 cm, 30.70 cm; ikiz doğan dişi oğlaklarda sırasıyla 30.50 cm, 26.60 cm, 29.70 cm; tekiz erkek oğlaklarda 32.20 cm, 27.80 cm, 31.20 cm ikiz erkek oğlaklarda ise 32.10 cm, 27.30 cm, 31.10 cm olarak tespit etmişlerdir.

Eker (1960), Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Zootekni Bölümü'nde yetiştirilen Kilis keçilerini, günde iki ve üç defa sağıma tabi tuttuğu çalışmasında laktasyon süt verim değerlerini sırasıyla 177.6 ve 183.9 kg olarak hesaplamıştır.

Eker ve Tuncel (1973), Saanen x Kilis melezi F₁ oğlaklarında, bir anaya düşen oğlak sayısını, doğan oğlak ve doğuran anaya göre 1.82 gibi oldukça yüksek düzeyde bulurken; aynı özelliği, Kilis keçileri için 1.58 gibi normal düzeyin oldukça üstünde hesaplamışlardır.

Şengonca (1974) ve Özcan (1989)'a göre Kilis keçilerinin adaptasyon yetenekleri oldukça yüksektir. Ayrıca süt verimleri yerel koşullarda bile işletmelere bağlı olarak 200-350 kg. arasında değişmektedir.

Eker ve ark. (1975), Saanen x Kilis melezi G₁'lerin (Akkeçi), Dalaman Devlet Üretim Çiftliği koşullarına adaptasyonunu araştırmışlardır. Araştırmacılar, anılan Akkeçi genotipinde bir anaya düşen oğlak sayısını, ortalama olarak 1.79 gibi birinci araştırmaya paralel seviyede ve oldukça yüksek oranda bulmuşlardır. Tuncel ve Aşkın (1976), Dalaman D.Ü.Ç. koşullarında Saanen x Kilis melezi G₁ keçilerin (Akkeçi), erken damızlıkta kullanılma olanağını araştırmışlardır. Bu çalışmada, yazarlar, ilk doğumunu bir ve iki yaşında yapan Kilis keçilerinde, bir anaya düşen oğlak verimini, sırasıyla 1.13 gibi düşük ve 1.75 gibi oldukça yüksek olarak tespit etmişlerdir.

Eker ve ark. (1975), Saanen x Kilis melezi Akkeçilerin, Dalaman Devlet Üretim Çiftliği'ne adaptasyonunu araştırmışlardır. Araştırmada, 1. ve 2. laktasyonlar için laktasyon süresini 296.8 ± 4.12 ve 294.8 ± 3.91 gün olarak hesaplanmıştır.

Özcan ve ark. (1975), Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi koşullarında yaptıkları araştırmada, ikinci ayında süttten kesilen Kilis, Kıl ve GS₁ oğlaklarında süttten kesim ağırlığını, sırasıyla 15.1, 14.3 ve 14.3 kg olarak tespit etmişlerdir. Eker ve ark. (1976), Saanen x Kilis melezi F₁ ve GS₁ erkek ve dişilerinde, canlı ağırlıkları

incelemişlerdir. Araştırmacılar, anılan F₁ erkek ve dişi oğlaklarında, süttten kesim ağırlığını, sırasıyla 16.82 ve 15.93 kg bulurken, GS₁ erkek ve dişilerinde, sırasıyla 17.19 ve 15.54 kg olarak saptamıştır.

Tuncel ve Aşkın (1976), Dalaman D.Ü.Ç.'deki Saanen x Kilis melezi Akkeçilerin erken damızlıkta kullanılma olanaklarını incelemiştir. 1. ve 2. laktasyonda laktasyon süt verimi, sırasıyla 341.5 ve 413 kg olarak hesaplanmıştır.

Eliçin ve ark. (1976), Saanen x Kilis melezi sütçü keçilerin Antalya Zirai Araştırma Enstitüsü koşullarına adaptasyonu üzerinde yaptıkları çalışmada, tek doğan dişi ve tek doğan erkek, ikiz doğan dişi ve ikiz doğan erkeklerde, süttten kesim ağırlığını sırasıyla 11.50 ve 14.12, 10.16 ve 10.85 kg olarak bildirmişlerdir.

Kilis keçilerinin uyum yeteneği ve verim özelliklerini yeni geliştirilecek yüksek verimli melez genotiplerin üstün verim özellikleri ile bir araya getirmek ve yetiştiricilerin damızlık süt keçisi ihtiyaçlarını karşılamak için de farklı çalışmalar yapılmıştır. Tuncel ve Aşkın (1982), bu tip bir çalışmada Dalaman Devlet Üretim Çiftliği'nde yetiştirilen Saanen x Kilis G₁ melezlerinde, bir yaşlı keçilerde döl verimi ortalamasını 1.13 olarak bildirmiştir.

Tuncel ve ark. (1983), Kilis keçilerinde toplam süt verimini ortalama 135.4 kg, laktasyon süresini 197.2 gün olarak saptamışlardır. Aynı çalışmada Saanen x Kilis G₁ ve G₁ Kilis genotip gruplarında laktasyon süt verimlerini sırasıyla 141.7 ve 113.7 kg, laktasyon sürelerini ise 215.6 ve 202.7 gün olarak bildirmişlerdir.

Güney (1984) tarafından, Saanen x Kilis birinciye geriye melez (Kilis G₁) ve Saanen Kıl birinci geriye melez (Kıl G₁) erkek oğlakların entansif besi koşullarında besi gücü ve karkas kompozisyonları karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Araştırmada serbest besleme (ad-libitum) uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre Kilis G₁ ve Kıl G₁ genotipli keçilerden doğma erkek oğlakların beside günlük canlı ağırlık kazancı sırası ile 131.33 ± 13.69 g ve 127.38 ± 9.94 g, 1 kg canlı ağırlık artışı için yem tüketimi ise 4.34 kg ve 4.31 kg olarak hesaplanmıştır. Soğuk karkas ağırlığına göre Kilis G₁ ve Kıl G₁ 'lerde sırası ile kemik oranı % 27.5 ve % 27.1; kas oranı % 54.1 ve % 54.7; üst kabuk yağı oranı % 9.7 ve % 8.5; kasarası yağ oranı % 7.5 ve % 6.9; toplam kas yağı oranı ise % 17.2 ve % 15.4 olarak saptanmıştır.

Güney ve ark. (1984), Saanen x Kilis birinci geriye melez oğlaklarda yaptıkları çalışmada günlük ortalama canlı ağırlık artışı kastre edilmemiş grupta 173 g, kastre

edilmiş grupta ise 130 g, aynı sırayla karkas randımanını % 47 ve % 43.2, kemik, kas, kabuk yağı ve kasarası yağ doku oranlarını, % 22.32, % 53.70, % 11.77, % 6.92, kastre edilmemiş grupta aynı sıralama ile % 26.18, % 57.58, % 6.67 ve % 7.46 olarak bildirmişlerdir.

Baltacı (1990), Kilis keçilerinde yaptığı çalışmada, sütten kesim ağırlıklarını, Akkeçi x Kilis keçisi melezi tekiz erkek, tekiz dişi, ikiz erkek ve ikiz dişi oğlaklarda sırasıyla 14.32 kg, 11.97 kg, 12.87 kg ve 9.87 kg; Saanen x Kilis melezlerinde ise aynı sıra ile 12.92 kg, 11.60 kg, 12.37 kg ve 11.78 kg olarak bildirilmiştir. Aynı çalışmada süt verimini, birinci laktasyon için 194.25 kg, 2. laktasyon için 233.35 kg, 4. laktasyon için 254.94 kg ve 5. laktasyon için 243.85 kg olarak tespit etmiştir.

Güney ve ark. (1992), Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nde Saanen x Kıl ve Saanen x Kilis melezlenmesinden elde ettikleri Toros ve Çukurova melez genotiplerde gebelik oranını % 79.3 ve % 86.4, ikiz doğum oranını % 61.0 ve % 63.1, döl verimini ise 1.61 ve 1.63, olarak hesaplamışlardır.

Keskin ve ark., (1996), Amik ovasında yetiştirilen Kilis keçileri üzerinde yürüttüğü çalışmada cidago yüksekliğini 69 cm, sağrı yüksekliğini 71.05 cm, vücut uzunluğunu 66.95 cm, göğüs derinliğini 31.10 cm, göğüs genişliğini 17.00 cm, göğüs çevresini 86.90 cm olarak bildirmişlerdir.

2.2. Kıl Keçisi

Kıl keçiler genel olarak orta iri bir yapıya sahiptir. Cidago yüksekliği 65-73 cm, vücut uzunluğu 67-73 cm arasındadır. Canlı ağırlık ergin tekelerde 60–90 kg, ergin dişilerde 45–65 kg'dır. Kıl örtüsü ve rengi genellikle siyahtır. Beyaz, beyaz-alaca kahve renkli ger ve kır renklerine de çokça rastlanmaktadır. Kıl keçiler genel olarak boynuzludur. Az da olsa dişi ve erkeklerde boynuzsuz keçiler mevcuttur. Baş vücuda nazaran orta iriliktir. Çene altında çoğunlukla sakal vardır. Tırnak sert ve sağlamdır (Özcan, 1989; Kaymakçı ve Aşkın, 1997).

Kıl keçiler, bölgede tamamen ekstansif şartlarda ve genellikle dağlık kesimde yetiştirilmektedir. Eylül-Ekim aylarında serbest teke katımı uygulanmaktadır. Doğumlar Şubat-Mart aylarında başlamakta olup oğlaklar 60–90 gün emiştirildikten sonra sütten kesilmektedirler. Oğlak verimi 100 anadan 100–140 gebelik oranı % 90, pazarlanabilir

süt verimi ise 50–75 kg ve laktasyon süresi 5-6 aydır (Özcan, 1989; Kaymakçı ve Aşkın, 1997).

Güney ve Çayan (1987), entansif şartlarda yetiştirilen kıl keçi erkek oğlaklarında, besi başı ve besi sonu ağırlıklarını sırasıyla, 18.7 ± 0.4 kg ve 29.2 ± 0.3 kg, besi süresince günlük canlı ağırlık artışının 183.9 ± 7.2 g, karkas randımanını % 44.9, kemik, kas, kabuk yağı, kasarası yağ ve atılan kısım oranlarını sırasıyla % 28.5, % 49.5, % 8.1, % 6.8 ve % 3.6 olarak bildirmişlerdir.

Güney ve ark. (1990) tarafından yapılan bir çalışmada, Alman Alaca x Kıl keçi birinci geriye melez erkek oğlaklarda besi gücü ve karkas özellikleri araştırılmıştır. Çalışmada, günlük canlı ağırlık artışı 202.1 ± 0.51 g, 1 kg canlı ağırlık artışı için yem tüketimi ise 3.6 kg olarak saptanmıştır.

Antalya ilinde Kıl Keçisi yetiştiriciliği yapan işletmelerde iş gücü durumu, üretim sistemleri, kaba yem kaynağı ve barınak özelliklerini saptamaya yönelik gerçekleştirilen bir araştırmada; toplam hane halkı sayısı, işletmeci yaşı ve keçi yetiştiriciliği ile uğraşma süresi sırasıyla 6.3 ± 0.26 kişi, $51,6 \pm 1.14$ yıl ve 33.6 ± 5.27 yıl olarak belirlenmiştir. Toplam arazi büyüklüğü ve keçi sayısı sırasıyla 34.5 ± 11.58 dekar ve 213.3 ± 37.4 baştır. Kaba yem kaynağını esas olarak makilik alanlar (% 49) ve orman içi mera (% 47) oluşturmaktadır. İşletme başına düşen çoban sayısı 2.3 ± 0.33 'dür (Dellal 2000).

Dellal (2000), Antalya ilinde kıl keçisi yetiştiriciliğinin bazı üreme özellikleri, sağım ve kırım dönemi uygulamalarını saptamaya yönelik gerçekleştirdiği araştırmada; ilkinde damızlık yaşı ve damızlıkta kullanma süresini erkek ve dişi keçiler için sırasıyla 1.7 ± 0.14 ; 2.0 ± 0.16 yıl ve 5.1 ± 0.38 yıl; 6.38 ± 0.41 yıl olarak belirlemiştir. Sütten kesim yaşı ve sağım süresi sırasıyla 2.5 ± 0.25 ; 3.8 ± 0.51 aydır. İlk kırım yaşı 1.3 ± 0.09 yıl olup, kırım esas olarak Ağustos ayında yapılmaktadır.

Şimşek ve Bayraktar (2007), Kıl keçisi ve Saanen x Kıl keçisi (F₁) melezi oğlaklarda besi performansı ve karkas özelliklerinin araştırılması amacıyla yaptıkları çalışmada, saf ve melez ırkta besi dönemi boyunca günlük canlı ağırlık artışları sırasıyla 0.123, 0.108 kg, kesif ve kaba yem için yemden yararlanma değerleri sırasıyla 8.83, 1.76 kg ve 10.27, 1.81 kg, soğuk randıman değerleri % 47.32, 48.38 olarak bildirmişlerdir.

Keleş (1995), Kıl keçi erkek oğlaklarında yapmış olduğu çalışmada, günlük canlı ağırlık artışını 0.122 ± 0.071 kg, soğuk ve sıcak karkas randımanını % 43.66 ve % 45.19 ± 0.475 ; kas, kemik, kabuk yağı ve kasarası yağ oranlarını ise % 59.93, % 23.10, % 4.89 ve % 10.26 olarak bildirmiştir.

2.3. Şam Keçisi

Arap ülkelerinde “Shami”, İngilizce literatürde “Damascus” olarak adlandırılan Şam keçisi, Türkiye’de Hatay’dan başlayarak Urfa’ya kadar, ülke dışında Suriye’den Mısır’a kadar olan Akdeniz şeridinde yetiştirilmektedir. Şam keçilerinde kıl örtüsü rengi genellikle kahverenginin değişik tonlarında olsa da alaca veya siyah olanlara da rastlanabilmektedir. Her iki cinsiyette de boynuzlu veya boynuzsuz olanlara rastlanmaktadır. Boynuzsuz keçilerin yetiştirici sürülerinde çok olmasında damızlık tekelerin boynuzsuzlardan seçilmesinin etkisi bulunmaktadır. Baş uzun, burun dışbükey, kulaklar uzun ve sarkık olan bu keçilerin % 29’unun boynunda bir çift küpe bulunmaktadır (Keskin, 2000).

Keskin (2000), Şam keçileri ile morfolojik özellikleri ve performanslarının araştırdığı doktora tezinde, Şam keçilerinin genellikle kahverengi renkli, 1/3 oranından boynuzlu ve yapal kulaklı olduklarını bildirmiştir. Bu keçilerin morfolojik özelliklerinden vücut uzunluğunu 73.52 ± 0.78 cm, cidago yüksekliğini 71.34 ± 0.37 cm ve canlı ağırlığını 46.36 ± 0.78 cm olarak tespit etmiştir.

Amik ovasında ekstansif şartlarda yetiştirilen Şam keçisi yüksek döl verimi ile tanınmaktadır. Bölgede, bu keçilerde çiftleştirmeler Ağustos sonu Eylül başlarında gerçekleşmektedir. Tekelerin, çiftleştirmelerden 30–45 gün önce dişilerden ayrılması ve aşım zamanı sürüye katılması şeklinde yapılan sürü yönetimi yetiştiriciler tarafından çok eskiden beri uygulanmakta ve doğumların nispeten toplulaştırılmasına yardımcı olmaktadır. Şam keçilerinde doğum ve süten kesim ağırlıkları sırası ile 3.06-3.52 kg ve 9.05-9.80 kg, ikizlik oranı % 9.06, süt verimi 348.2 kg ve laktasyon süresi 256 gün olarak tespit edilmiştir (Keskin, 2000). Ayrıca Şam keçileri, döl ve süt veriminin dışında, adaptasyon yeteneğinin de yüksek olması nedeni ile yerli keçilerin süt veriminin ıslahında kullanılabileceği bildirilmektedir. Ancak keçilerin meme yapısının sarkık olması, çalılık ve taşlık arazilerde tavsiye edilirken dikkate alınmalıdır. Bu

konuda yapılacak seleksiyon ve tip sabitleştirilmesi ile bu sorun ortadan kaldırıldığında bu keçiler dağlık ve çalılık arazilerde de süt ve et üretimi için rahatlıkla yetiştirilebilecektir.

Kor (1991), Damascus x Kıl Keçisi (F_1) melezi oğlaklarda 63 günlük bir besi sonucunda besi başı ağırlığını tekiz oğlaklarda 16.3 ± 0.60 kg, ikiz oğlaklarda ise besi başı ağırlığını 14.6 ± 0.91 kg besi sonu ağırlığını ise aynı sırayla, 25.9 ± 1.00 kg ve 21.2 ± 1.90 kg, günlük ortalama canlı ağırlık artışını, 153.0 ± 0.52 g, 106.0 ± 0.5 g, kemik, kas, kabuk yağı ve kas arası yağ oranlarını sırayla % 23.5, %53.1, % 6.2, % 7.9 ve % 22.9 ± 0.27 , % 53.9 ± 0.64 , % 5.9 ± 0.59 , % 8.1 ± 0.1 , olarak tespit etmiştir.

Keskin ve ark. (2003), Şam keçisi erkek çebiçlerinde yapay ışıklandırmanın besi gücü ve davranış özellikleri üzerine etkisini belirlemek için yaptığı çalışmasında, besi başı ağırlığını kontrol grubunda, 21.5 ± 1.56 kg, ışık uygulanan grubunda ise 22.7 ± 1.38 kg, besi sonu canlı ağırlığını ise aynı sıra ile 35.5 ± 2.16 kg ve 37.2 ± 1.38 kg olarak bildirmişlerdir.

3. MATERYAL VE METOD

3.1. Materyal

3.1.1. Çalışma Sahası

Çalışma, Kilis Koyun ve Keçi Yetiştiricileri Birliği'ne kayıtlı keçi yetiştiricileri ile yapılmıştır. Yetiştiricilere, kişisel özellikleri, sahip oldukları keçi genotipleri ve bunların yönetimine ilişkin sorular bir anket formu (Ek 1) ile sorulmuştur.

Çalışmanın yürütüldüğü Kilis ili, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde, Hatay-Kahramanmaraş oluğu ile Fırat Nehri arasında uzanan Gaziantep Platosu'nun güneybatı kısmında, Türkiye-Suriye sınırı boyunca 36°45'- 37°45' kuzey enlemi ve 32°00'-36°45' doğu boylamı değerleri arasında yer almaktadır. Kilis ili bu konumuyla Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi arasındaki geçiş kuşağı üzerinde bulunmaktadır. Ortalama rakımı 680 metredir. Değişik kısımları arasında büyük yükselti farkları bulunmamaktadır. Genel durumu bozan küçük istisnalar göz önüne alınmadığında, kuzeybatı, kuzey ve kuzeydoğudan daha yüksek kısımlarla çevrili korunmuş bir güney yamaç özelliği gösteren İl; güneyden Türkiye-Suriye sınırı, batı ve kuzeybatıdan İslahiye, kuzey ve kuzeydoğudan ve doğudan Gaziantep ile çevrilidir. İl'in toplam yüzölçümü 1521 km² olup, 4 ilçe, 1 belde ve 138 köy bulunmaktadır (Şekil. 3.1).

Şekil. 3.1. Kilis il haritası

Kilis'e bağılı ilçeler; Merkez, Elbeyli, Musabeyli, Polateli'dir. İklimi genel karakterleri itibariyle Akdeniz iklimi içerisinde kalır. Yazın çoğunlukla tropikal, kışın ise kutupsal hava kütleleri gibi birbirinden farklı özellikler gösteren hava kütlelerinin tesirinde kalır. İl ikliminde yazın oldukça etkili olan ve tarihi devirlerden beri eteziyen olarak tanınan hava hareketi, ilde etkili olmadan önce Akdeniz üzerinden geçerken az da olsa nem kazanıp, Amanos dağlarını geçerken soğuduğundan bu devrede sıcak ve nispi nemi düşük, serin-nemli etkisiyle bilinir ve garbi olarak adlandırılmaktadır. İl'in denizle arasında çok az bir mesafe bulunmasına karşılık, nispeten yüksek dağ kütlelerinin ayırıcı etkisi nedeniyle deniz etkisinin, denize yakınlığı ile orantılı olarak hissedilmediği görülmektedir (Anonim, 2004).

3.1.2. Bitki Örtüsü

Kilis ilinin ormanlarla kaplı alanlarda en yaygın olan tür kızılçamlardır. Yer yer kermez meşeleri, tesbih ağaçları ve karaçalılardan oluşan cılız bir formasyon da bulunmaktadır. Darmik Dağı'ndan başlayarak kuzeydoğuya doğru Afrin Vadisi orta çığırına kadar uzanan tepelerde kermez meşelerden oluşan bir çalı formasyonu gelişmiştir. Orman örtüsünden yoksun olan Afrin Vadisi'nin doğusunda ise yer yer korunmuş sahalardaki köy koruluklarında kermez meşeleri yer alır. Bu alanlar dışındaki yerlerde ise otsu türlere ve aralarında tek tek badem, alıç ve ahlat gibi türlere rastlanır (Anonim, 2004).

3.2. METOD

“Halk Elinde Ülkesel Küçükbaş Hayvan Islahı” projesinin alt projesi olan “Kilis Keçisinin Halk Elinde Islahı” projesi T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zootekni Bölümü ve Kilis İli Koyun Keçi Yetiştiricileri Birliği'nin işbirliği ile 2011-2016 döneminde Kilis'te yürütülecektir. Araştırma bölgesinde keçi yetiştiriciliği işletmeleri ile ilgili daha önce yapılmış herhangi bir çalışma veya detaylı bir istatistik bilgisi olmadığından, tarım işletmelerinin seçiminde olasılıklı örnekleme yöntemi uygulama olanağı bulunamamıştır. Bu çalışmada, Kilis Koyun ve Keçi Yetiştiricileri Birliği'ne kayıtlı keçi yetiştiricilerinin mevcut yetiştiricilik durumlarının tespit edilmesi

ve ilgili ıslah projesinde beş yıl sonra sağlanacak ilerlemenin hesaplanmasında kullanılması amaçlanmıştır. Bu amaçla 49 sorudan oluşan bir anket hazırlanmıştır. Bu çalışmada, kckbaş hayvan yetiştiriciliğinin genel yapısının tespiti amacıyla yetiştiricilere, hayvan sayıları, asıl gelir kaynağı, arazi durumu, hayvanlarda kayıt tutma ve numaralama gibi sorular (Ek 1) keçi yetiştiricilerine sorulmuştur.

3.2.1. İstatistikİ Değerlendirme

Anket sonunda elde edilen veriler SPSS paket programı ile deđerlendirilmiřtir (Kineer and Gray, 1994).

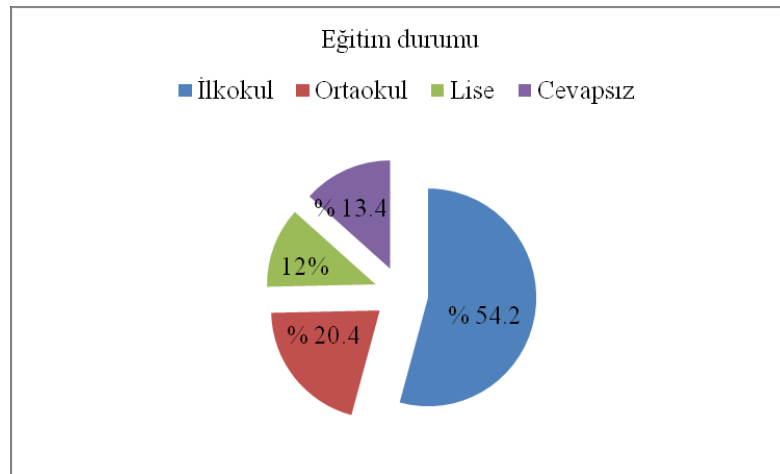
4. ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

4.1. Eğitim Durumu ve Aile Fert Sayısı

Hayvancılık, ülkemiz için sosyal ve ekonomik bakımdan stratejik öneme sahip bir üretim alanıdır. Özellikle keçi yetiştiriciliğinde üretim, genellikle alışkanlıklara göre ve geleneksel yöntemlerle yapılmaktadır. Kültürümüzün bir parçası olan göçer hayvancılığın giderek azalmasına karşın hala bazı bölgelerimizde yapılmaya devam ettiği bilinmektedir. Ancak son yıllarda keçilerde ıslah çalışmalarına paralel olarak keçi çobanı yerine hayvan bakıcılarına ihtiyaç olduğu da sık sık belirtilmektedir. Eğitim, keçi çobanlığından, yüksek verimli keçilere bakacak teorik ve pratik bilgiye sahip keçi yetiştiriciliğine geçişte önemli bir araçtır.

Eğitim, ekonomik ve sosyal ihtiyaçların karşılanması için gerekli olan nitelikli işgücünün yetiştirilmesinde, kalkınma hedeflerine göre değişen talep yapısına uygun teorik ve pratik bilgilerin aktarılmasında, kaynakların daha rasyonel ve verimli kullanılmasında, sağlıklı ve nitelikli istihdama hazır bir nüfus oluşturulmasında önemli role sahiptir.

Kırsal bölgelerde hayvansal üretimle, özellikle keçi yetiştiriciliği ile uğraşanların büyük çoğunluğunu, eğitim seviyesi düşük insanlar oluşturmaktadır. Anket çalışmasının yapıldığı Kilis ilinde, Damızlık Koyun Keçi Yetiştiricileri Birliği'ne kayıtlı 142 yetiştiricinin % 54.2'si ilkokul mezunu, % 20.4'ü ortaokul mezunu, % 12'si ise lise mezunu olduklarını bildirmiş, 19 yetiştirici tahsili hakkında bilgi vermemiştir (Şekil 4.1).

Şekil 4.1. Eğitim durumu.

Bu bilgiler, 2008–2009 döneminde ilköğretim net okullaşma oranının % 96.5, ortaöğretim net okullaşma oranının % 58.5 olarak bildirildiği Türkiye ortalamasının oldukça gerisinde yer almaktadır (<http://www.tuik.gov.tr>).

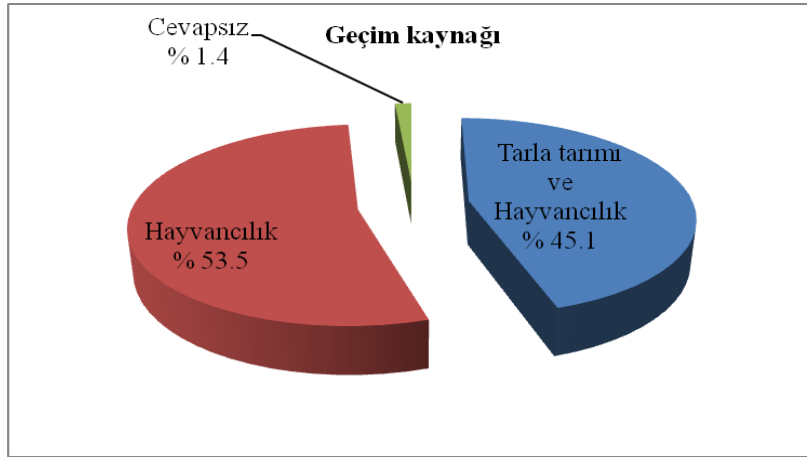
Kırsalda yaşayan ailelerde ortalama birey sayısı, şehir merkezlerine göre daha yüksektir. Kilis bölgesindeki keçi yetiştiricilerin ortalama aile fert sayısı 5.90 olduğu hesaplanmıştır (Çizelge 4.1).

Çizelge 4.1. Aile fert sayısı

Aile fert sayısı	Frekans	%
2	9	6.3
3	18	12.7
4	16	11.3
5	23	16.2
6	24	16.9
7	22	15.5
8	9	6.3
9	11	7.7
10	4	2.8
11	2	1.4
12	1	0.7
13	1	0.7
15	1	0.7
17	1	0.7
Toplam	142	100

4.2. Geçim Kaynağı

Tarımsal üretim, bitkisel ve hayvansal üretimin bir arada yapıldığı bir üretim dalıdır. Ülkemizde çoğu zaman tarım işletmelerinde bitkisel ve hayvansal üretim bir arada yapılmaktadır. Hayvansal üretim ile geçimini sağlayan ailelerin az veya çok tarla ve /veya bahçe tarımı ile de ilgilendikleri sıklıkla karşılaşılan bir durumdur.

Şekil 4.2. Geçim kaynağı

Şekil 4.2'den de görüleceği gibi Kilis ilindeki keçi yetiştiricilerinin % 45.1'i hayvansal ve bitkisel üretimi bir arada yaparken % 53.5'i sadece hayvancılıktan geçimlerini sağladıklarını beyan etmişlerdir. Yetiştiricilerden 2'si bu soruya cevap vermemiştir.

4.3. Hayvan Tür ve Sayıları

Geleneksel olarak hayvan yetiştiriciliği yapan çiftçiler, tür tercihini, köyün mera şartlarını, esas geçim kaynaklarını, aile işgücünü dikkate alarak yapmaktadırlar. Bunun neticesinde tek tür yetiştirmeyi tercih edenlerin yanı sıra birden fazla tür ile çalışan çiftçilerde bulunmaktadır.

Çizelge 4.2. Yetiştiricilerin hayvan türü tercihi

Tür	Frekans	%
Keçi	95	69.9
Keçi ve Koyun	45	31.7
Keçi ve İnek	1	0.7
Keçi, Koyun ve İnek	1	0.7
Toplam	142	100.0

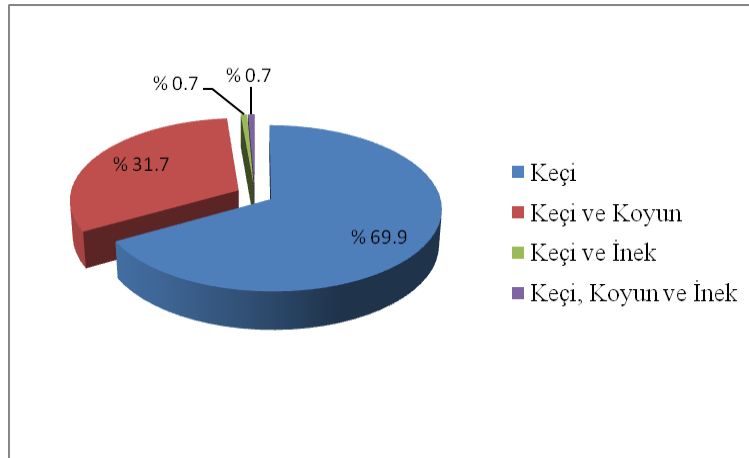
Ankete katılan yetiştiriciler içerisinde sadece keçiyi tercih edenler % 69.9'luk bir paya sahiptir. Bunu % 31.7 ile diğer bir küçükbaş hayvan türü olan koyun takip etmektedir (Çizelge 4.2 ve Şekil 4.3). Keçi ile birlikte inek sahibi olan yetiştiricilerin sayısı bir olarak ifade edilmiştir. Bu durumda bölge yetiştiricilerinin, özellikle yaz

aylarında hayvanlarını daha ucuza beslemek amacı ile Çukurova bölgesindeki anız alanlarını kiralayarak göç etmelerinin önemli bir etkisi vardır.

Çizelge 4.3. Hayvan tür ve sayıları

Tür	Min.	Max.	Ortalama
Keçi	10	400	99.4
Koyun	10	100	33.5
İnek	1	1	1

Çizelge 4.3'den de görüleceği üzere Kilis ilinin dağlık yapısı ve makilik bir araziye sahip olmasından dolayı keçi yetiştiriciliği daha fazla talep edilmektedir. Ankete katılan yetiştiricilerin ortalama hayvan sayısı, keçi 99.4 baş, koyun 33.5 baş ve inek 1 baştır.

Şekil 4.3. Hayvan türü tercihleri

4.4. Barınak Tipi

Hayvancılıkla uğraşan işletmelerin en önemli sorunlarından biri barınak yapımıdır. Barınak yapımındaki ilkel ve yanlış uygulamalar ileriki dönemlerde hayvan sağlığını ve verimi olumsuz etkilemektedir. Nitekim hatalı barınakların sonradan düzeltilmesi çok zor ya da olanaksızdır. Barınak seçimi, yetiştiricilik sistemi, işletme sahibinin ekonomik durumu özellikle de bölgenin iklim koşullarına bağlı olarak değişmektedir.

Çizelge 4.4. Barınak tipi

Barınak tipi	Frekans	%
Kapalı ağıl	4	2.8
Yarı açık ağıl	2	1.4
Yazın açık, Kışın kapalı ağıl	136	95.8
Toplam	142	100.0

Çizelge 4.4'ü incelediğimizde yetiştiricilerin genellikle yazları açık kışları kapalı ağılı kullandıkları görülmektedir (% 95.8). Bu uygulama bölgedeki iklim şartlarının ve göçer hayvancılığın doğal bir sonucudur. Bunun yanı sıra % 2.8'inin kapalı tip ağılı, % 1.4'ünün ise yarı açık ağıl tipini tercih ettiklerini bildirmişlerdir (Şekil 4.4, Şekil 4.5).

Şekil 4.4. Yarı açık barınak tipi (a)

Şekil 4.5. Yarı açık barınak tipi (b)

4.5. Bakım ve Besleme

Türkiye’de keçi yetiştiriciliği, genellikle ormanlık alanların içerisinde veya kenarında yer alan makilik, çalılık ve tarıma elverişli olmayan arazilerde tamamen ekstansif sistemde yapılmaktadır. Bu sistemde yetiştiricilik yapılmasının nedenlerinin başında yetiştiricilerin alışkanlıkları ve yaygın keçi ırkı olan Kıl keçinin düşük verim özellikleri gelmektedir. Sütün değer fiyata satılmaması da bunda önemli bir faktör olmaktadır. Ancak son yıllarda keçi sütü ve ürünlerine giderek artan ilgi sektörün önümüzdeki dönemlerde önemini artacağına da göstergesidir. Kilis Damızlık Koyun ve Keçi Yetiştiriciler Birliği’ne kayıtlı keçi yetiştiricilerin % 94.4’ü hayvanlarına mera otlatmasına ilave olarak elden besleme yapmaktadır. Tamamen meraya dayalı yetiştiricilik yapanların oranı % 4.2, sürekli ağılda besleme yapanların oranı ise % 1.4’tür (Şekil 4.6 ve Şekil 4.7).

Şekil 4.6. Orman kenarı merada otlama

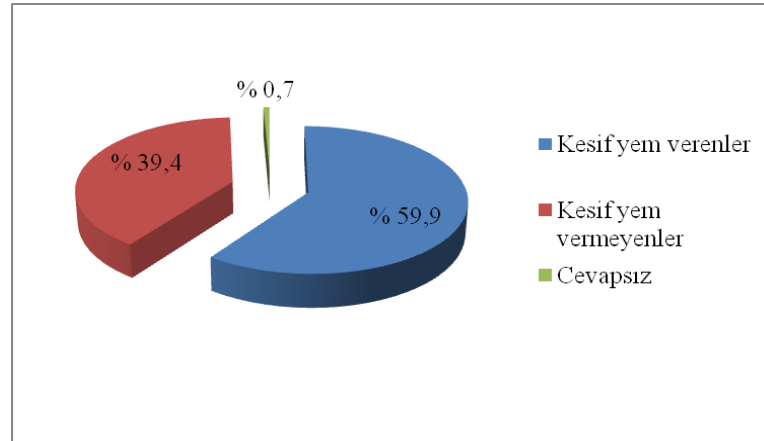
Çizelge 4.5. Bakım ve besleme

Bakım ve besleme	Frekans	%
Kesif yem verenler	85	59.9
Kesif yem vermeyenler	56	39.4
Cevapsız	1	0.7
Toplam	142	100.0

Şekil 4.7. Merada otlama

Çizelge 4.5 incelendiğinde keçi yetiştiricilerin % 59.9'u hayvanlarına kesif yem verirken, % 39.4'ü ise vermediklerini ifade etmişlerdir. Kesif yem verenlerin % 18.8'i yemi kendisi hazırlarken % 81.2'si hazır yem satın aldıklarını belirtmişlerdir (Şekil 4.8).

Şekil 4.8. Bakım ve Besleme

Keçilere kendi hazırladıkları kesif yemi yedirdiklerini beyan eden yetiştiricilerin hammadde kullanımları incelendiğinde (Çizelge 4.6) arpa ve buğday ağırlıklı besleme uygulandığı görülmektedir.

Çizelge 4.6. Keçilere verilen yem hammaddeleri

Yem hammaddesi	Frekans	%
Arpa	12	16.2
Pamuk tohumu küspesi (PTK)	1	1.4
Arpa ve Buğday	12	16.2
Arpa ve PTK	7	9.5
Arpa ve Kepek	6	8.1
PTK ve Kepek	1	1.4
Arpa, Buğday ve PTK	9	12.2
Arpa, Buğday ve Kepek	9	12.2
Arpa, PTK ve Kepek	5	6.8
Arpa, Buğday, PTK ve Kepek	7	9.5
Arpa, Buğday, PTK ve Çiğit	4	5.4
Arpa, Buğday, Kepek ve Çiğit	1	1.4
Toplam	74	100.0

Çizelge 4.6'dan da görülebileceği gibi yetiştiricilerin % 16.2'si hayvanlarına kesif yem olarak sadece arpa veya sadece arpa ve buğday vermektedirler. Bu tip bir rasyon ile süt veren keçilerin günlük besin madde ihtiyacının karşılanması mümkün değildir. Yetiştiricilerin besleme konusunda kurslarla bilgilendirilmesi süt üretiminde önemli artışlara sebebiyet verecektir.

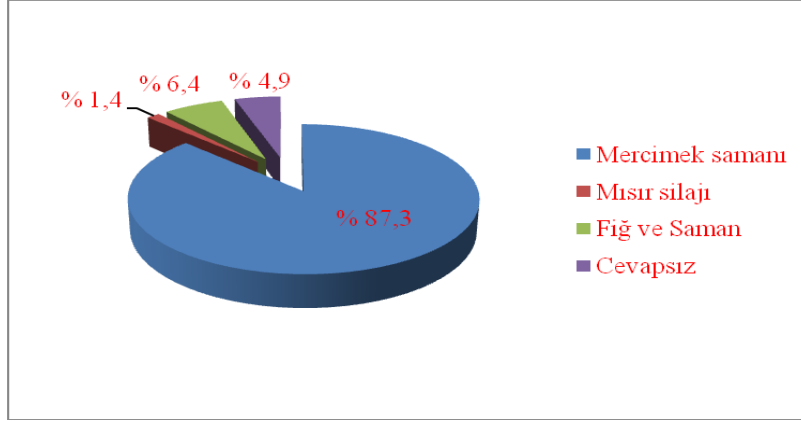
Kaba yem, içerisinde % 16-18 oranında selüloz içeren yem materyaline verilen isimdir ve en ucuz besin kaynağıdır. Ruminant hayvanların özellikle rumen mikroflorası için önem arz etmektedir. Hayvanlarda yaşama payına ilaveten verim payı da hesaplanırken mutlaka kaba yem hesaplanmalı ve rasyona dâhil edilmelidir. Mineral ve vitamin kaynağı olmaları nedeniyle hayvanların verim ve üreme performanslarını pozitif etki etmektedirler. Maalesef ülkemizde kaba yem deyince ilk akla gelen buğday samanıdır ve bunların sindirilebilirlik derecesi oldukça düşüktür.

Çizelge 4.7. Kullanılan kaba yemin cinsi

Kaba yemin cinsi	Frekans	%
Mercimek samanı	124	87.3
Mısır silajı	2	1.4
Fiğ ve Mercimek samanı	9	6.4
Cevapsız	7	4.9
Toplam	142	100.0

Çizelge 4.7'den de görüleceği gibi Kilis ilinde ankete katılan keçi yetiştiricilerinin % 87.3'ü kaba yem olarak mercimek samanını kullanmaktadır. Bunun

yanı sıra 2 yetiştirici besin maddesine zengin olan mısır silajını (% 1.4), 9 yetiştirici ise fiğ kuru otu ve mercimek samanını bir arada kullandığını beyan etmişlerdir (Şekil 4.9).

Şekil 4.9. Kullanılan kaba yemin cinsi

Meralar, amacına uygun kullanıldıkları takdirde hayvanlar için en ekonomik yem kaynağını oluşturmaktadır. Özellikle yarı kurak iklim kuşağında bulunan Orta ve Güneydoğu Anadolu illerindeki meraların, yağışların az olması, erken ve ağır otlatma gibi yanlış kullanımlar nedeniyle iyi durumda olmadıkları söylenebilir. Mera alanlarımızın çoğu farklı amaçlarla kullanılmış ve yok edilmişlerdir. Kilis ilinde keçi yetiştiricilerinin % 98.6'sının, yetersiz de olsa mera imkanı varken % 1.4'nün bu imkanı bulamayıp kendilerine ait arazilerde hayvanlarını otlatmaktadırlar.

Çizelge 4.8. Kullanılan mera cinsi

Kullanılan mera	Frekans	%
Kendi malı	0	0
Köy ortak malı	124	87.3
Orman kenarı ve tarla kenarı	16	11.3
Cevapsız	2	1.4
Toplam	142	100.0

Merayı kullanan yetiştiricilerinde büyük bir çoğunluğu köy merasını (% 87.3) kullanmaktadır. Kilis ili Damızlık Koyun ve Keçi Yetiştiricileri Birliği'ne kayıtlı yetiştiricilerin 11.3'ü orman kenarı ve tarla kenarlarını otlatma amacıyla kullanmaktadırlar (Çizelge 4.8).

Yurdumuzda, uygun iklim koşulları itibariyle birçok meyve ve sebze yetiştiriciliği rahatlıkla yapılmaktadır. Bir tarım ülkesi olmamıza rağmen mevcut mera

alanlarımız dışında hayvanların otlatılabileceği alanlar yok denecek kadar azdır. Bunun yanında gelişmiş ülkelerde tarım arazilerinin büyük bir kısmı yem bitkisi üretimi için kullanılmaktadır. Kilis ilinde özellikle zeytin ve fıstık bahçelerindeki ağaçların arası fiğ gibi tek yıllık bitkilerin üretimi için kullanılmalıdır. Bu bir taraftan hayvanların kaba yem ihtiyaçlarını karşılanmasını sağlarken, diğer taraftan da toprağın havalanmasını, organik madde ve azot bakımından zenginleştirilmesini sağlayacaktır.

Çizelge 4.9. Yetiştirilen yem bitkileri

Yem hammaddesi	Frekans	%
Arpa	22	50.0
Buğday	1	2.3
Fiğ	1	2.3
Arpa ve Buğday	10	22.7
Arpa ve Mercimek	4	9.1
Arpa, Buğday ve Mercimek	5	11.3
Arpa, Mercimek ve Mısır	1	2.3
Toplam	44	100.0

Ankete tabi olan keçi yetiştiricilerinin % 30.3'ü (44 kişi) yem bitkisi yetiştirirken % 69.7'si yem bitkisi üretimi yapmamaktadır. Çizelge 4.9'da üretimi yapılan yem bitkileri verilmiştir. Çizelgeden de görülebileceği gibi bölgede baklagil yem bitkisi yetersizdir. Bunun mutlak suretle artırılması gerekir.

4.6. Kayıt Tutma

Hayvancılıkta verimin artırılması, bakım ve beslemenin yanı sıra iyi bir sürü yönetimine de bağlıdır. Damızlık hayvanların seçiminde subjektif kriterlerden ziyade objektif değerlerin dikkate alınması, seleksiyonda isabetin artmasını sağlayacaktır. Objektif özelliklerin tespiti için hayvanlarda pedigrî kayıtlarının tutulması gerekmektedir. Bu anket çalışmasına katılan yetiştiricilerin % 99.3'ü (141 yetiştirici) herhangi bir kayıt tutmadığını beyan etmişlerdir. Bir yetiştirici (% 0.7) ise sadece doğum ve ölüm kayıtlarını tuttuğunu belirtmiştir.

4.7. Teke Katımı

Küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde döl verimi önemli bir yer almaktadır. Döl verimi hayvanlarda neslin devamını sağlamasının yanında süt ve et üretiminin de temelini oluşturmaktadır. Zira döl verimi devam ettiği sürece verimlilikte devam edecektir. Bu durum, bir yandan döl verimi yüksek olan sürülerde seleksiyon yapma imkânı sağlarken diğer yandan süt üretiminin devamını sağlamaktadır. Döl veriminin artırılması genetik faktörlerin yanında çevresel faktörlere de bağlıdır. Çevre faktörlerinin içerisinde ise en önemli unsur bakım ve beslemedir. Bu amaçla yetiştiricilere, “teke katımı döneminde ek yemleme yapıyor musunuz?” sorusu yöneltilmiş, % 67.6’sı “evet yapıyorum” cevabını verirken % 32.4’ü ise herhangi bir ek yemleme yapmadığını belirtmişlerdir. Bir işletmenin yıllık faaliyetleri içerisindeki en önemli dönemlerden birisi de doğum sezonudur. Doğumların bir arada olması, hem işletmede ki işgücünü kolaylaştırır hem de tek tip yavruların elde edilmesini sağlar. Tüm bu faydaların sağlanması etkili bir teke katım dönemine bağlıdır. Tekelerin aşımından bir ay önce sürüden ayrılması, teke etkisinden yararlanılarak sürüde kızgınlığın toplulaştırılmasını sağlayacaktır (Keskin, 2003).

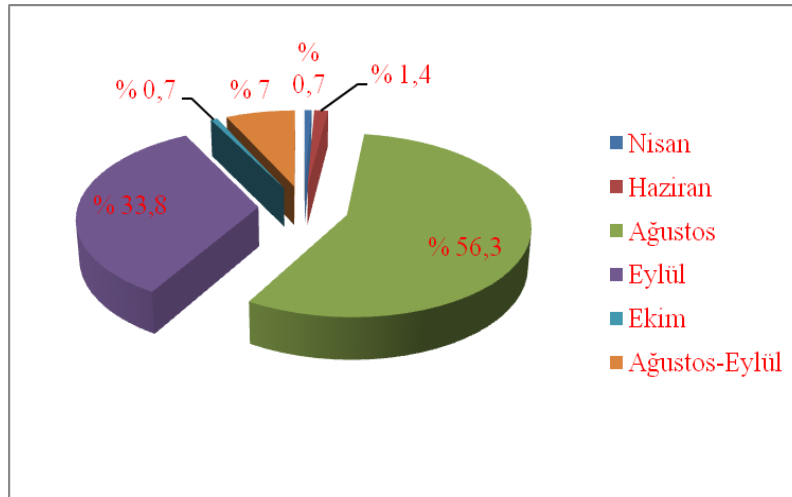
Çizelge 4.10. Farklı işletmelerde çiftleştirme döneminde tekenin sürüden ayrılma süresi

Süre (gün)	Frekans	%
10	1	0.7
15	9	6.6
20	26	19.2
25	3	2.22
30	42	31.11
40	1	0.7
45	13	9.6
50	1	0.7
60	30	22.2
65	1	0.7
70	1	0.7
75	1	0.7
80	1	0.7
90	5	3.7
Toplam	135	100.0

Teke etkisinden yararlanılarak doğumların toplulaştırılması işgücünün daha verimli kullanılmasını sağlar. Çizelge 4.10'dan da görüldüğü gibi, Kilis İli Damızlık Koyun ve Keçi Yetiştiriciler Birliği'ne kayıtlı keçi yetiştiricilerin % 95.1'i çiftleştirme döneminden önce sürüden tekelerini ayırdıklarını bildirmişlerdir. % 4.9'u ise tekelerini yıl boyunca sürü içerisinde bulundurduklarını belirtmişlerdir. Teke katımı döneminde tekelerini sürüden ayıran yetiştiricilerin % 31.1'i 30 gün önceden tekelerini sürüden ayırırken % 22.2'si 60 gün önce ayırdıklarını söylemişlerdir. Ancak Kilis ve Şam keçilerinde ilk defa kızgınlık Haziran ayından itibaren görülmektedir. Ağustos-Eylül ayından 30 gün önce tekelerin ayrılması bu bakımdan anlam taşımamaktadır (Çizelge 4.11 ve Şekil 4.10). İl genelindeki sürülerde görülen dağınık doğumlarda bunu desteklemektedir.

Çizelge 4.11. Teke katım dönemi

Aylar	Frekans	%
Nisan	1	0.7
Haziran	2	1.4
Ağustos	80	56.3
Eylül	48	33.8
Ekim	1	0.7
Ağustos-Eylül	10	7.0
Toplam	142	100.0

Şekil 4.10. Teke katım dönemleri

Keçilerde, teke katım dönemindeki besleme kadar gebelik dönemindeki besleme de büyük bir önem taşımaktadır. Bu dönemdeki besleme yavrunun ana karnındaki

gelişimine, doğum ağırlığına ve doğumdan sonraki gelişimine etki etmektedir. Yetiştiricilerin % 46.5'i gebelik döneminde besleme yaparken, % 50.0'si meraya ilave yemleme yapmadığını belirtmişlerdir. Beş yetiştirici (% 3.5) ise bu soruyu cevapsız bırakmıştır.

Bir işletmenin karlılığı işletmedeki döl verimi ile doğrudan bağlantılıdır. İşletme bulunan her hayvanın her yıl mutlaka en az bir defa döl vermesi istenir. Doğumda yavru verimi bakım besleme ve ırk özelliklerine bağlı olarak değişmektedir. Ankete katılan yetiştiricilerden alınan bilgi doğrultusunda Kilis keçilerinde çiftleşme döneminde çiftleşme oranı (çiftleşen keçi/ teke altı keçi) % 94.5 ± 0.74 olarak hesaplanmıştır.

4.8. Oğlakların Bakım Beslemesi ve Sütten Kesim

Diğer türlerde olduğu gibi keçi yetiştiriciliğinde de hastalıklar verimi olumsuz yönde etkilemektedir. Özellikle yeni doğan oğlaklarda birçok hastalık göbekten bulaşmaktadır. Bunu engellemenin en iyi yolu doğumdan hemen sonra tentürdiyot, baticon gibi koruyucu maddelerle göbek bakımının yapılmasıdır. Kilis ilinde damızlık birliğine bağlı yetiştiricilerin % 61.3'ü oğlaklara göbek bakımı yaparken % 38.7'si göbek bakımı yapmadığını bildirmişlerdir.

Çizelge 4.12. Oğlaklarda emiştirme süresi (gün)

Süre	Frekans	%
40	1	0.7
50	1	0.7
60	14	9.9
70	5	3.5
75	10	7.1
80	3	2.1
90	102	72.3
100	4	2.8
120	1	0.7
Toplam	142	100.0

Emme, ana ile yavru arasında oluşan bir bağıdır. Bu dönemde yavrunun anasını emmesi hem ana ile yavru arasındaki bu bağı geliştirir hem de gelişme döneminde olan bireyin ihtiyacı olan besin maddelerinden yeteri kadar faydalanmasını sağlar.

Şekil 4. 11. Oğlak emiştirme

Geleneksel yetiştiricilik sisteminde süttten kesim 90 gün ve üzeri olurken yapılan çalışmalar oğlakların 60 günlük süttten kesilmesinin de gelişim üzerinde negatif bir etkisinin olmadığı bilinmektedir. Bunun yanında bu dönemde süt üretiminin de fazla olduğu bilinmektedir. Ankete katılan yetiştiricilere “oğlaklarda emiştirme süresini ne kadar yapıyorsunuz?” sorusu yöneltildiğinde % 72.3’ü 90 gün olarak bildirmişlerdir (Çizelge 4.12). Oysaki birçok çalışma oğlaklar için 60 günlük süt emme süresinin yeterli olduğunu göstermektedir. Aynı çizelgede süttten kesimi oğlaklar 60 günlük olduklarında yaptığını beyan eden yetiştiricilerin oranı % 9.9 olarak saptanmıştır (Şekil 4.11). Altmış gün yerine 90 günlük süt emzirme uygulaması ekonomik olarak kayba neden olmaktadır.

Ruminant hayvanların doğduklarında rumenleri tam gelişmemiştir. Bu gelişimin sağlanması için mutlaka yavrulara 10 günlük yaştan itibaren kaliteli kuru ot ve kesif yem tüketmeleri sağlamalıdır. Özellikle ön midelerdeki protozoaların, bakterilerin ve mikroorganizmaların yoğunluğunun artırılması için kaba ve kesif yeme ihtiyaç vardır. Bu durum sindirim sisteminin anatomi ve fizyolojisinde önemli değişimler meydana getirecektir. Yetiştiricilerin % 54.2’si emiştirme döneminde ek besleme yaparken % 45.1’i oğlaklara herhangi bir ek yemleme yapmadıklarını beyan etmişlerdir. Bir yetiştirici ise bu soruyu cevapsız bırakmıştır. Süttten kesim dönemine kadar oğlakların yönetimi konusunda yetiştiricilerin % 93’ü sadece sabah ve akşam oğlakların emmesine müsaade ettiklerini ve diğer zamanlarda oğlakların analardan ayırdıklarını, % 2.8’i oğlaklarla analarını birlikte meraya götürdüklerini, % 4.2’si ise bu iki uygulamayı birlikte yaptıklarını belirtmişlerdir.

Yetiştiriciler, süttten kesimi, oğlakları ana ile birlikte ve analardan ayrı olarak meraya göndererek olmak üzere iki şekilde yapmaktadırlar. Bunlardan % 55.6'sı ana ile birlikte meraya gönderirken % 44.4'ü ise analarından ayrı olarak meraya göndermek suretiyle oğlakları süttten kestiklerini bildirmişlerdir.

4.9. Laktasyon Süresi ve Laktasyon Süt Verimi

Keçi sütü içerdiği besin maddeleri bakımından diğer sütlere oranla daha avantajlı durumdadır. Özellikle besin madde içeriği bakımından insan gıdası olarak kullanılabilen sütler arasında anne sütüne en yakın özelliklere sahip süt olması ve kalsiyum içeriği bakımından anne sütüne göre yaklaşık olarak dört kat daha zengin olması nedeni ile gelişmiş ülkelerde bebek beslenmesinde tercih edilmektedir. Keçi sütünün önemi ülkemizde bölgelere göre değişmektedir. Akdeniz ülkelerinde özel peynirlerin imalatında önemli bir yere sahip olan keçi sütü ülkemizde özellikle dondurma sanayinin en çok aranan hammaddesidir. Türkiye'de halk arasında tercih edilen keçi peyniri gerek pastörize süt gerekse özel peynirlere işlenerek değerlendirildiğinde gerçek değerine ulaşacaktır. Ülkemizin 11 milyon tonluk süt üretimi içerisinde % 2.3'lük paya sahip olan keçi sütü inek sütüne göre daha yüksek fiyatlarla satılabilmektedir. Ancak keçi sütünün gerçek satış değerlerine ulaşabilmesi için üretimden tüketime kadar hijyenik şartların kontrol edilmesi ve özel ürünlere işlenmesi elzemdir.

Türkiye'de yetiştirilen keçilerin % 96-97'sini oluşturan Kıl keçiler düşük süt ve döl verimine sahiptirler ve besi özellikleri de iyi değildir. Oysa Kilis keçisi kıl keçiye nazaran daha iyi bir performans sergilemektedir. Kilis Damızlık Koyun ve Keçi Yetiştiriciler Birliği'ne kayıtlı keçi yetiştiricilerden edinilen bilgiye göre Kilis keçilerinin laktasyon süresi ortalama 239.8 ± 3.24 gün olarak hesaplanmıştır (Çizelge 4.13 ve Şekil 4.12).

Çizelge 4.13. Laktasyon süresi (gün)

Özellik	N	Minimum	Maksimum	Ortalama
Laktasyon süresi	142	150	300	239.8 ± 3.24

Şekil 4.12. Keçilerde süt kontrolü

Süt keçisi yetiştiriciliğinde temel amaç, fazla miktarda ve kaliteli süt üretimidir. Sütün indirilmesi, sinirsel ve hormonal bir refleks olup keçinin verebileceği en yüksek verim elde edilmesinde büyük önem taşır. Bu amaçla memenin yıkanıp temizlenmesi, meme başlarına yapılan masaj sütün indirilmesinde büyük bir rol oynamaktadır. Elle ve makineli olmak üzere iki tip sağım şekli vardır. Ülkemizde modern işletmelerin dışında genellikle elle sağım yapılmaktadır. Kilis ilinde de yetiştiricilerin tamamı (% 100.0) elle sağımı tercih etmektedirler (Şekil 4.13).

Şekil 4.13. Keçilerde elle sağım

Bunun nedeninin, yetiştiricilerin sağım ünitelerinin olmaması ve yeteri kadar bilgiye sahip olmamalarından kaynaklandığı düşünülebilir.

Kilis keçileri diğer yerli keçi ırklarımız içerisinde süt verimi en yüksek ırkıdır. Ankete katılan yetiştiricilerin verdiği bilgiye göre Kilis keçilerinin süt verimi 390.6 ± 27.12 kg olarak hesaplanmıştır.

4.10. Kuruya Çıkarma

Kuruya çıkarma, hayvanın memesinin gelecek laktasyona kendisini hazırlaması, doğacak oğlak için yeterli ağız sütü üretebilmesi ve oğlağın yeterli düzeyde gelişebilmesi bakımından hayati önem taşımaktadır. Laktasyon süresi kısa ve süt verimi düşük olan ırklarda bu durum kendiliğinden gelişmektedir. Ancak süt verimi yüksek ve laktasyon süresi uzun olan ırklarda hayvanların, doğumdan 2 ay önce mutlaka kuruya çıkarılmaları gerekmektedir.

Damızlık Birliği'ne kayıtlı olan ve ankete katılan yetiştiriciler, farklı zamanlarda kuruya çıkarma uygulamaktadırlar.

Çizelge 4.14'ü incelediğimizde yetiştiricilerin % 35.9'u keçileri doğumdan 60 gün önce kuruya çıkarmaktadırlar. Yetiştirici % 23.9 kuruya çıkarmayı Aralık ayında yaparken Kasım-Aralık ayında keçilerini kuruya çıkaran sürü sahibinin oranı ise % 7.1'dir.

Çizelge 4.14. Kuruya çıkarma süresi (gün)

Sütten kesim süresi	Frekans	%
Ocak	1	0.7
Haziran	10	7.1
Kasım	3	2.1
Aralık	34	23.9
Kasım-Aralık	10	7.1
Doğumdan 30 gün önce	11	7.7
Doğumdan 40 gün önce	4	2.8
Doğumdan 45 gün önce	1	0.7
Doğumdan 50 gün önce	9	6.3
Doğumdan 60 gün önce	51	35.9
Doğumdan 90 gün önce	1	0.7
Doğumdan 120 gün önce	5	3.5
Cevapsız	2	1.5
Toplam	142	100.0

4.11. Sütün Değerlendirilmesi ve Pazarlama

Ülkemizde üretilen keçi sütlerinin önemli bir kısmı herhangi bir işlem görmeden doğrudan çiğ süt olarak satışa sunulmakta, çok az bir kısmı modern işletmelerde işlenerek tüketiciye sunulmaktadır. Ankete katılan yetiştiricilerin % 78.9'u, ürettikleri sütü çiğ olarak sattıklarını bildirmişlerdir (Çizelge 4.15).

Çizelge 4.15. Üretilen Sütün Değerlendirilme Şekli

Değerlendirme şekli	Frekans	%
Çiğ süt	112	78.9
Peynir	15	10.6
Yoğurt	5	3.5
Çiğ süt-Peynir	1	0.7
Çiğ süt-Yoğurt	3	2.1
Peynir-Yoğurt	5	3.5
Çiğ süt-Peynir-Yoğurt	1	0.7
Toplam	142	100.0

Çizelge 4.15'e baktığımızda peynir yapanların oranı % 10.6 iken, sütü hem çiğ, hem peynir hem de yoğurt olarak değerlendiren sadece bir yetiştirici mevcuttur. Bu tablodan da görüleceği üzere elde edilen süt katma değer görmeden satılmaktadır. Yetiştiricilerden % 35.2'si bu ürünleri perakende olarak satarken % 64.8'i özel firmalara satış yaptıklarını söylemişlerdir.

4.12. Sağlık Koruma

Keçi yetiştiriciliğinde üretimin güvenle sürdürülmesinde, ürün miktarı ve kalitesinde sağlık korumanın önemli bir yeri vardır.

Yetiştiricilere hayvanlarda sağlık korumayı nasıl yapıyorsunuz sorusuna cevap istenirken aşağıdaki maddelerden oluşan seçeneklerden birini veya birden fazlasını seçmeleri istenmiştir:

- Yapmıyorum (A)
- Yılda bir kez iç-dış parazit mücadelesi yapıyorum (B)
- İlkbahar ve sonbaharda iç-dış parazit mücadelesi yapıyorum (C)
- Vitamin takviyesi yapıyorum (D)

e) İhtiyaç durumunda veteriner hekime başvuruyorum (E)

Yetiştiricilerin bu soruya verdikleri cevap çizelge 4.16'daki verilmiştir. Çizelge 4.16'yı incelendiğinde yetiştiricilerin % 4.9'unun keçilere herhangi bir sağlık koruma uygulamadığı görülmektedir. Buna karşın, % 43.7 oranında yetiştirici, hem ilkbahar ve sonbaharda iç-dış parazit mücadelesi yaparken hem de ihtiyaç duyduğunda veteriner hekime başvurduğunu bildirmişlerdir. Yetiştiricilerin % 16.2'si ise bu uygulamalardan, parazit mücadelesi, vitamin takviyesi ve keçilerin rahatsızlanması durumunda veteriner hekime başvurduğunu belirtmiştir.

Çizelge 4.16. Uygulanan sağlık koruma programı

Sağlık koruma	Frekans	%
A	7	4.9
B	4	2.8
C	6	4.2
B-E	19	13.4
C-D	7	4.9
C-E	62	43.7
B-D-E	23	16.2
C-D-E	14	9.9
Toplam	142	100.0

Çizelge 4.17. Keçilere yapılan aşılar

Aşılar	Frekans	%
Şap	19	13.4
Şap-Çiçek	24	16.9
Şap-Enterotoksemi	12	8.5
Şap-Brucella	22	15.5
Çiçek-Enterotoksemi	1	0.7
Enterotoksemi-Agalaksi	1	0.7
Şap-Çiçek-Enterotoksemi	20	14.1
Şap-Çiçek-Brucella	3	5.6
Şap-Çiçek-Agalaksi	2	1.4
Şap-Enterotoksemi-Brucella	7	4.9
Şap-Enterotoksemi-Agalaksi	2	1.4
Şap-Brucella-Agalaksi	2	1.4
Şap-Çiçek-Enterotoksemi-Brucella	18	12.7
Şap-Çiçek-Enterotoksemi-Agalaksi	2	1.4
Şap-Çiçek-Enterotoksemi-Brucella-Agalaksi	2	1.4
Toplam	142	100.0

Çizelge 4.17’de keçilere yapılan aşilar ve uygulanma oranları verilmiştir. Özellikle yavru kaybına neden olan birçok hastalığın önüne geçilmesi amacıyla koruyucu aşiların yapılması gerekmektedir. Bunun yanında zoonoz hastalıklardan ve ihbarı zorunlu hastalıkların önlenmesi için de koruyucu aşiların yapılması gerekmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi bu aşiların yapılması sağlıklı ve bol ürünlerin üretimini sağlayacaktır. Yine Çizelge 4.17’de keçilere yapılan aşiların yetiştiricilere göre oranları verilmiştir. Yetiştiricilerin % 1.4’ü Şap-Çiçek-Enterotoksemi-Brucella-Agalaksi hastalıklarına karşı aşılama yaparken, % 13.4’ü sadece Şap hastalığına karşı aşılama yapmaktadır. Keçi yetiştiricilerinin % 16.9 ise Şap ve Çiçek aşısını bir arada yaptıklarını belirtmişlerdir.

4.13. Göçer Yetiştiricilik

Ülkemizin coğrafi yapısı, bitki örtüsü ve iklim şartları, koyun ve keçi yetiştiricilerinin kültürel alışkanlıkları özellikle Akdeniz kuşağında göçer sistemle yetiştiricilik yapmasına neden olmaktadır. Bölgede mera alanlarının bulunmaması, mevcut meraların hayvan stokuna yetecek miktarda ot bulundurmaması ve yetersiz kalması özellikle keçi yetiştiricilerini, yakın illerde bulunan anız alanlarına ve bol otlulara yöneltmiştir. Bunun yanında artan nüfus sayısına göre kentleşmenin artması ve yukarıda saydığımız nedenlerden dolayı, Kilis ilinde keçi yetiştiricileri yaz dönemlerini genellikle yaylalarda geçirmektedirler. Bunların % 54.2’si Haziran ayı başından itibaren göç etmektedirler. Diğer % 45.1 yetiştiriciler ise keçileri kendi tarlalarında, anızlarda ve orman kenarlarında otlattıklarını söylemişlerdir.

Yaz döneminde göç edenlerin tamamı Adana’ya (% 100.0) gittiklerini ve hayvanlarını kamyon ile taşıdıklarını bildirmişlerdir. Bu yetiştiricilerin % 33.8’i bu ilde ürettikleri ürünleri perakende olarak satarken, % 66.2 üretici ürünlerini özel kuruluşlara pazarladıklarını beyan etmişlerdir (Çizelge 4.18).

Çizelge 4.18. Ürün Pazarlama

Pazarlama yeri	Frekans	%
Perakende	25	33.8
Özel kuruluş	49	66.2
Toplam	74	100.0

Göçer yetiştiricilik yapan çiftçilerin tamamı (% 100.0) göç ettikleri yerde ek besleme yapmadıklarını ve hayvanlarını açık arazide barındırdıklarını söylemişlerdir. Yetiştiricilerin buldukları bölgede elektrik-su gibi ihtiyaçlarını karşılayacak herhangi bir altyapı olmadığını ve Ekim-Kasım aylarında tekrar dönüş yaptıklarını bildirmişlerdir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Dünya hayvan varlığı içerisinde keçinin payı sürekli artarken Türkiye’de tersi durum söz konusudur. Ülkemizde keçi yetiştiriciliğinin dolayısıyla keçi sütünün önemi günümüzde daha geniş halk kitleleri tarafından bilinir hale gelmiştir. Ülkemiz keçi yetiştiriciliğinde hâlâ ekstansif üretim yaygın olmakla beraber son yıllarda büyük ölçekli entansif üretim yapan işletmelerin sayısının giderek artması memnuniyetle izlenmektedir. Ancak bu işletmelerde yetiştirilen yüksek verim özelliklerine sahip hayvanların bakım ve beslemesi de teknik ve pratik bilgi gerektiren bir faaliyettir.

En yaygın keçi ırkı olan Kıl keçinin yetiştiriciliğinin ekstansif olarak yapıldığı ülkemizde özellikle dağlık ve ormanlık alanlarında yaşayan aileler için keçicilik kültürel ve ekonomik açıdan çok önemlidir. Üretim sisteminin ekstansiften entansife doğru değişimi bir taraftan yüksek verimli keçi ırklarının önemini artırırken diğer taraftan da bu hayvanlara bakabilecek kapasitedeki yetiştiricilere olan ihtiyacı artırmaktadır. Türkiye’nin yüksek süt ve döl verimine sahip damızlık keçi ihtiyacını karşılamada Kilis keçisinin önemli bir yeri vardır. Bu nedenle T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi ve Kilis İli Damızlık Koyun ve Keçi Yetiştiricileri birliği tarafından “Kilis Keçisinin Halk Elinde Islahı” projesi yürütülmektedir. İlgili projede yararlanıcı olarak yer alan yetiştiricilerin keçi yetiştiriciliğindeki mevcut durumunu belirlemek için yapılan bu anket çalışmasından elde edilen sonuçlar ve önerilerimiz şu şekilde özetlenebilir..

1. Kilis ilinde, Damızlık Koyun Keçi Yetiştiricileri Birliği’ne kayıtlı 142 yetiştiricinin % 54.2’si ilkokul mezunu, % 20.4’ü ortaokul mezunu, % 12’si ise lise mezunu olduklarını bildirmişlerdir. Irkın ıslahı ile birlikte bunlara bakacak bilgi birikimine sahip hayvan bakıcılarına ihtiyaç artacağından eğitim seviyesinin yükseltilmesi faydalı olacaktır.
2. Keçi yetiştiricilerinin % 45.1’i hayvansal üretim ve bitkisel üretimi bir arada yaparken % 53.5’i sadece hayvancılıktan geçimlerini sağladıklarını beyan etmişlerdir.
3. Sürü sahiplerinden % 69.9’u sadece keçi yetiştirmeyi tercih ederken, % 31.7’si koyun ve keçi yetiştiriciliğini bir arada yapmaktadırlar.
4. Yetiştiricilerin % 94.4’ü hayvanlarına meraya ilave olarak elden besleme yapmakta, % 4.2’si tamamen meraya bağlı, % 1.4’ü ise sürekli ağılda

yetiştirme yapmaktadırlar. Ek yemlemelerin bilimsel esaslara uygun yapılması verim artışında mutlak suretle yarar sağlayacaktır.

5. Çiftçilerin % 59.9'u keçilere kesif yem verirken, % 39.4'ü kesif yem vermediklerini söylemişlerdir. Kesif yem verenlerin % 18.8'i yemi kendisi hazırlarken % 81.2'si yemciden hazır yem aldıklarını söylemişlerdir. Bu kesif yemlerin besin madde içeriği hayvanın dönemsel ihtiyaçları dikkate alınarak hesaplanmalıdır.
6. Kilis ilinde keçi yetiştiricilerininin % 98.6'sının mera imkanı varken % 1.4'nün bu imkanı bulamayıp kendilerine ait arazilerde hayvanlarını otlatmaktadırlar. Ancak meraların ıslahına yönelik projeler yapılmalıdır.
7. Merayı kullanan yetiştiricilerin büyük bir çoğunluğu köy merasını (% 87.3) kullanırken % 11.3'ü orman kenarı ve tarla kenarlarını otlatma amacıyla kullanmaktadırlar.
8. Yetiştiricilerin % 99.3'ü herhangi bir kayıt tutmadığını beyan etmişlerdir. Bir yetiştirici (% 0.7) ise doğum ve ölüm kayıtlarını tuttuğunu belirtmiştir. Kayıt tutma oranı mutlaka artırılmalıdır. Kayıtlı yetiştiricilik ıslah çalışmalarının olmazsa olmazıdır.
9. Aşım döneminde % 67.6 sürü sahibi ek besleme yaparken % 32.4'ü ise herhangi bir ek yemleme yapmadığını belirtmişlerdir. Bu oran artırılmalıdır.
10. Yetiştiriciler % 95.1' teke katımından önce tekelerini sürüden ayırdıklarını söylemişlerdir. % 4.9'u ise yıl boyu tekelerini sürü içerisinde tutmaktadırlar.
11. Kilis İli'ndeki Damızlık Birliği'ne bağlı yetiştiricilerin % 56.3'ü teke katımını Ağustos ayında yaparken, % 33.8'i Eylül ayında teke katımı yapmaktadırlar.
12. Ankete katılan yetiştiricilerin, % 72.3'ü oğlaklarını 90 gün süt emiştirme döneminden sonra süttten kestiklerini bildirmişlerdir. Süttten elde edilen geliri artırmak için bu süre 60 güne düşürülebilir.
13. Ankete katılan yetiştiricilerden alınan bilgilere göre Kilis keçilerinin laktasyon süresi ortalama 239.8 ± 3.24 gün, süt verimi ise 390.6 ± 27.12 kg olarak hesaplanmıştır.
14. Kilis ilinde de yetiştiricilerin tamamı (% 100.0) elle sağımı tercih etmektedirler. Süt pazarındaki rekabette başarı için makinalı sağıma geçilmelidir.

15. Ankete katılan yetiştiricilerin % 78.9'u, ürettikleri sütü çiğ olarak sattıklarını bildirmişlerdir. Sütün pastörize içimlik süte veya değişik ürünlere işlenerek satılması karlılığı önemli oranda artıracaktır.
16. Keçi yetiştiricilerin % 4.9'u keçilere herhangi bir sağlık koruma uygulamamakta, , % 43.7'si hem ilkbahar ve sonbaharda iç-dış parazit mücadelesi yapmakta hem de ihtiyaç duyduğunda veteriner hekime başvurmaktadır. % 16.2 yetiştirici ise bu uygulamalardan, parazit mücadelesi, vitamin takviyesi ve keçilerin rahatsızlanması durumunda veteriner hekime başvurduğunu belirtmiştir. İç ve dış parazit mücadelesi yapılan sürülerin oranının % 100 olması sağlanmalıdır. Belirli bir takvime bağlı olarak aşılama mutlaka yapılmalıdır.
17. Sürü sahiplerinin % 54.2'si Haziran ayı başından itibaren göç etmektedirler. Diğer yetiştiriciler (% 45.1) ise keçileri kendi tarlalarında, anızlarda ve orman kenarlarında otlattıklarını söylemişlerdir.

Özetle Kilis keçi yetiştiricilerinin sürülerinde mutlaka seleksiyona dayalı olarak ıslah çalışması yapılmalıdır. Hayvanların 12 ay süresince nasıl besleneceği belirlenmeli ve hayvanlara özellikle gebeliğin son iki ayı ile laktasyon döneminde mera ve kaba yeme ilave olarak kesif yem verilmelidir. Yetiştirici birliği kayıt tutmayı bir alışkanlık haline getirmeli damızlık seçimi objektif kriterlere göre yapılmalıdır. Teke katımı bir ay içerisinde tamamlanmalıdır. Bu katım toplulaştırması sağlık koruma amaçlı aşılama programlarının yapılması ve uygulanması ile periyodik parazit mücadelesinin yapılabilmesi için elzemdir. Temiz süt üretebilmek için makineli sağıma geçmek de ayrıca önemli bir konudur.

KAYNAKLAR

- Anonim, 2004. Kilis ili Tarım Master Planı. http://sgb.tarim.gov.tr/Proje_Yonetimi/Master_planlari/masterplan/masterplan.htm
- Anonim, 2010. Türkiye İstatistik Kurumu. <http://www.tuik.gov.tr>
- Baltacı, S., 1990. Ceylanpınar Tarım İşletmesinde yetiştirilen Kilis keçisi ve melezlerinin adaptasyonu üzerine bir araştırma. Çukurova Üniv. Fen. Bil. Enst. Zootekni Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Adana.
- Dellal, G. 2000. Antalya ilinde kıl keçisi yetiştiriciliğinin bazı yapısal özellikleri. I. iş gücü durumu, üretim sistemleri, kaba yem kaynağı ve barınak özellikleri. **Tarım Bilimleri Dergisi**. 6(3): 153-158.
- Eker, M., 1960. Sütçü Keçilerde Günlük Sağım Sayısının Süt ve Yağ Verimleri ile Yağ Oranına ve Laktasyon Süresine Etkisi Üzerine Bir Araştırma. **A.Ü.Z.F. 1960 Yıllığı Fas: 1'den Ayırbaşım**. Ankara.
- Eker, M., ve Tuncel, E., 1973. Ankara üniversitesi ziraat fakültesinde yetiştirilen Kilis ve Saanen x Kilis melezi sütçü keçilerde döl verimi ve 36 yaşama gücü üzerinde araştırmalar. **A.Ü.Z.F. Yıllığı 1972 Yıl: 22 Fas: 1- 2'den Ayırbaşım**. Ankara
- Eker, M., Tuncel, E. ve Aşkın, Y., 1975. Saanen x Kilis melezi sütçü keçilerin Dalaman D.Ü.Ç. koşullarına adaptasyonu ve verimleri. **T.B.T.A.K.V. Bilim Kongresi 1975**. Ankara.
- Eliçin, A., Tuncel, E. ve Tepe, F., 1976. Saanen x Kilis melezi sütçü keçilerin Antalya bölge zirai araştırma enstitüsü koşullarına adaptasyonu üzerinde araştırmalar. II. Canlı ağırlık, vücut ölçüsü ve büyüme hızı. **A.Ü.Z.F. Yıllığı 1976 Cilt:20 Fas: 1'den Ayırbaşım**. Ankara
- Eker, M., Yener, S.M. ve Aşkın, Y., 1978. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Kilis keçilerinde vücut yapısı ve canlı ağırlık gelişmesi üzerine araştırmalar. **Ankara Üniv. Zir. Fak. Yıllığı**. Cilt: 28, Fasikül: 1.
- Güney, O., 1984. Saanen x Kilis ve Saanen x Kıl Birinci Geriye Melez Erkek Oğlakların Besi Gücü ve Karkas Özellikleri Üzerine Bir Araştırma. **Doğa Bilim Dergisi**, TÜBİTAK yayınları, seri: D1, cilt: 8, sayı: 3, Ankara.
- Güney, O., Eroğlu, E. ve Biçer, O., 1984. Kastrasyonun oğlaklarda besi gücü ve karkas özelliklerine etkisi üzerine bir araştırma. **Doğa Bilim Dergisi**, TÜBİTAK yayınları, Seri: D1, Cilt: 8, sayı: 3, Ankara.
- GÜNEY, O. and ÇAYAN, O., 1987. The fattening performance and carcass characteristics of hair male kids under intensive feeding conditions. **Philoetions Symposium on The Evaluation of Mediterranean Sheep And Goat**, Fonte-Boa, 23-25 September, Portugal.
- GÜNEY, O., PEKEL, E. ve BİÇER, O., 1990. Alman Alaca ve yerli Kıl keçi ırkları arasındaki melezlemelerden elde edilen birinci geriye melez oğlakların besi gücü ve karkas özellikleri. **Doğa Bilim Dergisi**, 14: 3, 352-362.
- Kaymakçı, M., ve Aşkın, Y. 1997. **Keçi Yetiştiriciliği**. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, ss. 294, İzmir.
- Keleş, M. A., 1995. **Sütten Kesim Çağında Besiye Alınan Kıl Keçisi Erkek Oğlaklarının Besi Performansı ve Karkas Özellikleri**. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

- Keskin, M., 1995. **Hatay Bölgesinde Yetiştirilen Keçilerin Bazı Morfolojik ve Fizyolojik Özellikleri**. M.K.Ü.F.B.E Zootekni Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Antakya.
- Keskin, M., Kaya, Ş., Özcan, L. ve Biçer, O., 1996. Hatay bölgesinde yetiştirilen keçilerin bazı morfolojik ve fizyolojik özellikleri üzerinde bir araştırma. **M.K.Ü. Ziraat Fakültesi Dergisi**, 1(1); 69-84.
- Keskin, M., 2000. **Hatay Bölgesinde Yoğun Yetiştirme Koşullarında Şam (Damascus) Keçilerinin Morfolojik Özellikleri ve Performanslarının Saptanması**. Mustafa Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi. Hatay.
- Keskin, M., 2003. Influence of Buck Effect and Exogenous Hormone Treatments on Oestrus Synchronisation and Litter Size in Shami (Damascus) Goats. **Turkish Journal of Veterinary and Animal Sciences**. 27 (2); 453-457.
- Kılıç, S.; Karagözlü, C.; Akbulut, N. 1998. Keçi sütünden yapılmış çimi keçi tulum peynirinin kimyasal bileşimi üzerine araştırma. **Gıda Bilimi ve Teknolojisi Dergisi** 3 (4) 38 -40, 42-44,46 -47.
- Kinnee, P.R. and Gray, C.D., 1994. **SPSS for Windows**. Department of Psychology, University of Aberdeen, UK.
- Kor, A., 1991. **Damascus x Kıl Keçi (F₁) Melezi Erkek Oğlakların Besi Gücü ve Karkas Özellikleri Üzerinde Bir Araştırma**. Ç.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Adana
- Kutlu, M. B. , 1990. **Ceylanpınar Tarım İşletmesinde Yetiştirilen Akkeçi x Kilis ve SaanenxKilis Melezlerinde Besi Karkas Performansı Üzerine Bir Araştırma**. Ç.Ü.F.B.E. Yüksek Lisans Tezi, Adana.
- Metin, M., G.F., Öztürk, Koca, N., 1998, Keçi sütünün peynire işlenerek değerlendirilmesi üzerinde araştırmalar, **V. Süt ve Süt Ürünleri Sempozyumu**, 21-22 Mayıs Tekirdağ.
- Özcan, L., 1977 Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesinde yetiştirilen Kilis ve Kıl keçilerinin ıslahında Saanen ve G₁ genotipinden yararlanma olanakları. **Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları**: 122. Bilimsel İnceleme ve Araştırma Tezleri; 19, Adana.
- Özcan, L., Pekel, E. ve Güney, O., 1975. Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesinde Yetiştirilen Kilis, Kıl ve GS₁ Tekelerinden Olma Oğlaklarında Gelişimle İlgili Bazı Özellikler Üzerinde Karşılaştırılmalı Araştırmalar. **Ç.Ü.Z.F. Yıllığı** Yıl: 6 Sayı: 1'den Ayrıbasım. Adana.
- Özcan, L., 1989. **Küçükbaş Hayvan Yetiştirme I (Keçi Üretimi)**. Ç. Ü. Ziraat Fakültesi Ders Kitabı No: 111, 318s., Adana.
- Şengonca, M., 1974. **Keçi Yetiştirme**. E.Ü.Z.F. Yayınları No: 22. : Bornova-İzmir
- Şengonca, M., Sönmez, R. ve Kaymakçı, M., 1974. Islah edilmiş beyaz alman keçilerinin ege bölgesi koşullarına adaptasyonu ve verimleri üzerinde bir araştırma. **E.Ü.Z.F. Dergisi** Cilt: 11, Sayı: 3 Ayrıbasım.
- Şimşek, G.Ü. ve Bayraktar, M. 2007. Kıl keçisi ve Saanen x Kıl keçisi (F₁) melezlerinde besi performansı ve karkas özellikleri. **F.Ü. Sağlık Bilimleri Dergisi** 21(1): 15-20
- Tuncel, E., ve Aşkın, Y., 1982. Saanen x Kilis melezi sütçü keçilerde erken damızlıkta kullanma olanakları. **Doğa Bilim Dergisi**, Veterinerlik ve Hayvancılık/Tarım ve Orman, 6, Ankara. s. 57-65.

- Tuncel, E., Eker, M. and Cengiz, F., 1983. Saanen ve Saanen x Kilis melezi G₁ tekeler kullanarak Kilis keçilerinin ıslahı olanakları. **Doğa Bilim Dergisi**, Veterinerlik ve Hayvancılık Seri: D1, Cilt: 7, Sayı: 2.
- Yalçın, B.C., 1986. **Sheep and Goat in Turkey**. FAO Animal Production and Health Paper, 60 : 168s.
- Yarkın, İ. ve Sönmez., R. , 1961. Kilis süt keçilerinin ırk vasıfları ,vücut yapıları ve oğlaklarında büyüme üzerinde araştırmalar. **A.Ü.Z.F. 1961 Yılığı**. Fas:1'den Ayrı Baskı.

TEŞEKKÜR

Özellikle bu konuyu seçmemde ve çalışmayı yürütmemde büyük bir özveriyle yardımlarını esirgemeyen ve Yüksek Lisans çalışmamda sadece danışmanlığımı yapmayıp manevi desteği ile her zaman yanımda olan Sayın Prof. Dr. Mahmut KESKİN'e, tez çalışmam süresince yine manevi desteği ve bilimsel katkılarından dolayı Yrd. Doç. Dr. Sabri GÜL'e ve Yrd. Doç. Dr. Yusuf Ziya GÜZEY'e, çalışmanın istatistik analizlerini yapmamda yardımcı olan Yrd. Doç. Dr. Özkan GÖRGÜLÜ'ye, her zaman yanımda manevi değerini hissettiğim tüm aileme, özellikle eşim Eda BEHREM'e, çalışmaya maddi destek sağlayan Mustafa Kemal Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Başkanlığına teşekkür ederim.

ÖZGEÇMİŞ

1983 yılında Adana'da doğdum. İlk, Orta ve Lise öğrenimimi Adana'da tamamladım. 2002 yılında, Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Hayvansal Üretim Bölümü'nü kazandım ve 2007 yılında mezun oldum. 2009 yılında, Hatay ili Altınözü ilçesinde Sözleşmeli Ziraat Mühendisi olarak göreve başladım. Aynı yıl Mustafa Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Zootekni Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans eğitimime başladım. 2010 yılında Şırnak İl Tarım Müdürlüğü'ne kadrolu olarak atamam gerçekleşti. Halen Şırnak İl Tarım Müdürlüğü'nde Ziraat Mühendisi olarak görev yapmaktayım.

Keçi Yetiştiriciliği Anket Formu

1. Adı Soyadı :
2. Adres :
3. Telefon no :
4. Eğitim Düzeyi :
5. Aile fert sayısı :
6. Geçim Kaynağı
a) Tarla tarımı ve Hayvancılık b) Sadece Hayvancılık c) Diğer
7. Arazi durumunuz nedir?
a) Bahçe (.....dönüm)
b) Tarla (.....dönüm)
c) Sulu tarım (.....dönüm)
d) Bahçe ve tarla (.....dönüm)
8. Hangi tür hayvan yetiştiriyorsunuz?
Keçi baş
Koyun.....baş
İnek baş
Diğer.....baş
9. Kullandığınız barınak tipi nasıldır?
a) Kapalı ağıl b)Yarı açık ağıl c) Yazın açık kışın kapalı ağıl
10. Hayvanlarda beslemeyi nasıl yapıyorsunuz?
a) Meraya dayalı olarak b) Mera ve elden besleme c) Sürekli ağılda (Elden besleme)
11. Hayvanlara kesif yem veriyor musunuz?
a) Evet b) Hayır (14. Soruya geçiniz).
12. Kesif yemi nerden alıyorsunuz?
a) Kendim hazırlıyorum b) Yemciden alıyorum (14. Soruya geçiniz).
13. Hangi yem hammaddelerini kullanıyorsunuz? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir).
a) Arpa b) Buğday c) Küspe d) Kepek e) Diğer.....
14. Kaba yem(ot) veriyor musunuz? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir).
a. Fiğ b) Yonca c) Saman d) Mısır silajı e) Diğer.....
15. Mer'a imkânına sahip misiniz?
a) Evet b) Hayır (17. Soruya geçiniz).
16. Mer'anın mülkiyeti kime aittir?
a) Kendi malı b) Köy ortak malı c) Orman ve tarla kenarlarında

17. Yem bitkisi yetiştiriyor musunuz?
a) Evet b) Hayır (19. Soruya geçiniz).
18. Ne tür yem bitkisi yetiştiriyorsunuz?
19. Hayvanlarda her hangi bir kayıt yapıyor musunuz?
a) Evet b) Hayır (20. Soruya geçiniz).
20. Ne tür kayıtlar tutuyorsunuz?
21. Teke katımı döneminde ek yemleme yapıyor musunuz?
a) Evet b) Hayır
22. Teke katımından önce tekeleri sürüden ayırıyor musunuz?
a) Evet b) Hayır (24. Soruya geçiniz).
23. Teke katımından kaç gün önce tekeleri sürüden ayırıyorsunuz?
..... gün
24. Teke katımı hangi ayda yapıyorsunuz?
25. Gebelik döneminde keçilere yem veriyormusunuz?
a) Evet Kuru ot:..... kg, Kesif yem kg.
b) Hayır
26. Keçilerde geçen yılki döl verimi nasıldı?
Sürüdeki çiftleşecek keçi:.....baş.
Çiftleşen keçi:.....baş
Doğuran keçi:.....baş.
Doğan oğlak:.....baş.
27. Göbek bakımı yapıyor musunuz?
a) Evet b) Hayır
28. Oğlaklarda emiştirme süresini ne kadar yapıyorsunuz?
..... gün
29. Oğlaklar sütün haricinde yem veriyor musunuz?
a) Evet b) Hayır
30. Oğlak beslemeyi nasıl yapıyorsunuz?
a) Süt ikame yemi ile b) Sabah akşam emiştiriliyor c) Ana ile birlikte mer'aya gidiyor
d) Diğer.....
31. Oğlakları sütten kesmeyi nasıl yapıyorsunuz?
32. Keçileri kaç gün sağlıyorsunuz?

